

ВНЗ «УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет суспільних наук

Кафедра медіакомунікацій

Пояснювальна записка

до магістерського проекту

освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

**на тему: «Соціокультурна діяльність пластового руху ХХ століття:
медіапроект»**

Виконав

Студент 6 курсу, групи СМЕ16/М

Напряму підготовки:

061 Журналістика (Освітня програма
з медіакомунікацій)

Бадік М.С.

Керівник – док. н. із соц. ком. Ніна Зражевська

Консультантка – Оксана Палій

Львів

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК МЕДІАФОРМАТ	8
1.1. Історія становлення віртуальних музеїв	8
1.2 Колекція матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» у форматі віртуального музею	19
Висновки до розділу	31
РОЗДІЛ 2. АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ВІРТУАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ	32
2.1.Розробка ідеї віртуального музею пластового куреня «Лісові Чорти»	32
2.2. Реалізація Віртуального музею Лісових Чортів	37
Висновки до розділу	44
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	51
Додаток А	51

ВСТУП

Соціально-політичні процеси в Україні в період з 2014 по 2019 роки набувають нових для сучасних поколінь українців форм. Протести, війна, боротьба за права людини, президентські та парламентські вибори демонстрували важливість спільної дії українців – гуртом починали Революцію Гідності, гуртом, призвели до усунення від влади Віктора Януковича, гуртом обирали Президента і склад Верховної Ради України. Ці процеси призводять до наслідків, що впливають на життя і тих українців, які не долучалися до активних дій у цих процесах. В умовах війни та політичної турбулентності діяти у спільнотах є одним з важливих факторів розбудови державних інституцій, громадянського суспільства тощо.

В історії України були позитивні приклади дій спільнот, що ставали корисними для країни. Однією з таких спільнот була організація «Пласт», офіційно заснована у 1912 році. Упродовж XX століття члени «Пласту» – пластуни – займалися вихованням молоді та брали участь у ключових для України військових подіях. Окрім участі у збройних формуваннях боротьби за Україну, пластуни зарекомендували себе в інших корисних для країни діяльностях. вихованцями цієї організації є українці, що здійснили внесок у державотворення чи імідж України. Серед вихованців Пласту – Любомир Гузар (патріарх-предстоятель Української греко-католицької церкви), Ярослав Ажнюк (засновник стартапу для тварин «Petcube»), Кетрін Винник (голівудська актриса), Борис Гудзяк (президент Українського католицького університету, єпископ Української греко-католицької церкви), Любомир Романків (науковець компанії IBM), Ярослав Юрчишин (ексголова правління Transparency International Ukraine) та інші.

Найчисельнішою пластовою групою – куренем – є курінь ч. 3 «Лісові Чорти». Серед вихованців куреня – військові, дипломати, громадські діячі, науковці. До своєї смерті членом «Лісових Чортів» був Богдан Гаврилишин – економіст, меценат, громадський діяч. Досі в курені перебуває Надзвичайний і

Повноважний Посол Канади в Україні Роман Ващук. А кількадесят років тому член куреня «Лісові Чорти» Юрій Старосольський очолював «Пласт» – мав титул «Начальний Пластун». Курінь «Лісові Чорти» створили 1922 року – незабаром «Пласт» святкуватиме століття з часу заснування куреня. За цей час курінь не лише зберіг і продовжив діяльність у діаспорі впродовж періоду заборони Пласту в Україні (з повоєнних часів пластуни на території УРСР діяли лише в підпіллі й відновили діяльність з 1989 року), був середовищем для успішних і корисних суспільству діячів, а й зберіг традиції, що передавали члени куреня один одному на різних континентах.

Таким чином, *актуальність* нашої роботи полягає в тому, щоб дослідити соціокультурну діяльність організації «Пласт» та курінь «Лісові Чорти», що є значною її частиною. Сьогодні «Пласт» є найчисельнішою молодіжною організацією України: станом на кінець 2018 року кількість членів «Пласту» становить 8271 осіб, що є особистим рекордом організації [10]. Можемо припустити, що цей фактор, а також попередні перелічені факти про «Пласт», є показником успішності діяльності організації. Отже, соціокультурну діяльність пластового руху через призму куреня «Лісові Чорти» важливо дослідити для ознайомлення з побутом функціонування організації та розуміння її феномену як важливої для суспільства організації. Аналіз може послужити прикладом до схожої діяльності в інших організаціях чи у теперішньому «Пласті». Формат роботи – віртуальний музей оцифрованих архівних матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» – є актуальним для сучасного українського суспільства, для якого споживання медіаконтенту є зручним. Також оцифрування архівних матеріалів є актуальним з огляду на властивість деяких матеріалів нищитися та зберігатись у закритих середовищах з метою герметизації.

Метою дослідження є створити віртуальний музей пластового куреня «Лісові Чорти» на основі архівних матеріалів.

Були такі завдання дослідження:

- опрацювати архів пластового куреня «Лісові Чорти» в Українському музеї та бібліотеці в Стемфорді;
- проаналізувати архів куреня «Лісові Чорти» в Українському музеї та бібліотеці в Стемфорді;
- опрацювати архів пластового куреня «Лісові Чорти» у фондovій збірці Бібліотеки Центру Шептицького Українського католицького університету;
- проаналізувати архів пластового куреня «Лісові Чорти» у фондovій збірці Бібліотеки Центру Шептицького Українського католицького університету;
- оцифрувати архіви куреня «Лісові Чорти» в Українському музеї та бібліотеці в Стемфорді;
- ознайомитися з темою віртуальних музеїв та знайти і сконструювати оптимальну концепцію для медіaproекту;
- на основі аналізів оцифрованого контенту створити віртуальний музей пластового куреня «Лісові Чорти».

Об'єктом дослідження є колекція артефактів та матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» як медіаформат

Предметом дослідження є Медіaproект «Віртуальний музей пластового куреня «Лісові Чорти».

Джерельна база у сфері віртуальних музеїв доступна переважно у вигляді веб-сайтів віртуальних музеїв та статей про них. Діяльність куреня «Лісові Чорти» найдетальніше висвітлювали члени куреня, випускаючи літературу для зовнішнього та внутрішнього використання. Для магістерської роботи найчастіше послуговувався такими джерелами:

- матеріали з архіву Уляни та Юрія Старосольських (Стемфорд);
- матеріали з фондovої збірки Бібліотеки Центру Шептицького Українського католицького університету (Львів, транспортували з США);
- «Лісові Чорти. Їх життя та буття. Книга перша (1922-1945)»;
- «Лісові Чорти. Їх життя та буття. Книга друга (1945-2007)»;
- «Листи до Братів Фаміліянтів»;
- «Кодекс Лісових Чортів»;

- lch.org.ua – сайт куреня «Лісові Чорти».

Ці джерела інформації про пластовий курінь «Лісові Чорти» здебільшого є у формі друкованого чи електронного тексту. Архівні джерела ми використали для публікації їх у медіапроекті.

Ми маємо такі сфери *методології медіапроекту*:

- робота з документами:
 - збір матеріалів архіву Уляни та Юрія Старосольських;
 - джерелознавчий метод (щоб знайти інформацію щодо матеріалів);
 - описовий метод (трансформація необхідної інформації в опис матеріалів віртуального музею);
 - аналітичний метод (аналіз важливості матеріалів архівів Уляни та Юрія Старосольських і фондової збірки Бібліотеки Центру Шептицького УКУ та, як наслідок, фільтрування їх);
- програмування:
 - створення сайту віртуального музею на базі wordpress.org;
 - обробка зображень матеріалів для можливості завантаження на сайт.

Наукова новизна полягає в тому, що наша робота введе в інформаційний простір значний обсяг раніше не опублікованої суспільно важливої інформації: охочі зможуть переглянути низку артефактів та документів пластового куреня «Лісові Чорти» і дізнатися про них деталі. Новизна формату – віртуального музею – передбачає легший доступ до матеріалів ширшому колу аудиторії (які б без оцифрування даних їх би не побачили).

Теоретичне значення роботи: висвітлення обраних архівів пластового куреня «Лісові Чорти» є унікальним та першим в сучасному українському суспільстві. Це дасть змогу дослідникам тогочасних українських організацій дізнатися більше про «Пласт» та його частину – курінь «Лісові Чорти». Це також дозволить членам «Пласту» та куреня «Лісові Чорти» дізнатися більше про свою організацію – про речі й процеси, що відбувалися у минулому столітті. Медіаформат може зробити засвоєння нової інформації привабливим та ефективним.

Практичне значення роботи: формат віртуального музею матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» стане унікальним прикладом медіапроекту. Охочі зробити схожі проекти в майбутньому зможуть аналізувати нашу роботу, посилатися на неї, запозичувати формат та вдосконалювати його своїми ідеями.

РОЗДІЛ 1

ВІРТУАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ЯК МЕДІАФОРМАТ

1.1. Історія становлення віртуальних музеїв.

Щоб перейти до дослідження віртуальних музеїв, варто окреслити низку понять. Так, для розуміння поняття віртуального музею варто коректно оперувати поняттям «музей». Австрійський музеолог та музейний консультант Фрідріх Вайдахер досліджує це явище – у книзі «Загальна музеологія» дає визначення музею: «інституціоналізована об'єктивна форма, у якій відбувається музеальний феномен [1, с. 562]. У свою чергу, музеальний феномен характеризується як феномен музеальності – ставлення людини до дійсності, в якому вона у згоді із своїм суспільством виявляє та оцінює, які з частин із навколишнього природного чи штучно створеного світу спроможні бути свідченнями цього суспільства та тим самим заслуговують на те, аби їх, як носіїв цього ставлення, зберегти, систематизувати, дослідити, продемонструвати та передавати їх і знання про них з покоління в покоління» [1, с. 562-563]. Таке визначення містить низку понять, кожне з яких матиме свої особливості – тому варто знайти простіший для операціоналізації термін. Таке поняття розкриває ICOM (International Council of Museums) – міжнародна організація музеїв і музейних фахівців, яка прагне до дослідження, збереження, продовження та спілкування суспільства з природним і культурним надбанням світу, сьогоденням і майбутнім, матеріальним і нематеріальним [25]. Згідно з ICOM, музей – це неприбуткова постійна установа на службі суспільства та його розвитку, відкрита для громадськості, яка набуває, зберігає, досліджує, спілкується та демонструє матеріальну та нематеріальну спадщину людства та його середовища для цілей освіти, навчання і задоволення [25]. Спираючись на це визначення, Рікардо Біанчіні у статті «When museums became virtual – Part 1: the origins» висловлює думку, що сайт www.exhibits.org, який називає себе «інтерактивним музеєм», насправді ним не є. «Переглядаючи своє визначення

музею в 1974 році, ICOM вирішив включити як «спілкуватися» (to communicate), так і «демонструвати» (to exhibit) до діяльностей, які установа повинна робити для того, щоб вважатися музеєм, відтак опосередковано затверджуючи різницю між двома поняттями. Звичайно, виставка (exhibition) є формою спілкування, але в більш суворому сенсі. Виставлення чогось означає публічно відображати його у фізичному середовищі або, у більш широкому сенсі, у тому, що можна «сприймати» як фізичне. Контекст, наданий куратором (якщо ми знаємо, що є куратором), недостатній, щоб перетворити документ на експонат, вибачте. Таким чином, музей повинен демонструвати культурний зміст, а це означає, що він повинен забезпечити відвідувачів як фізичним, так і психічним досвідом, побудованим навколо культурної спадщини» [16] . Згідно з цією тезою, віртуальні музеї не можуть ігнорувати фізичні характеристики при демонстрації експонатів – тож, наприклад, просто текстовий опис мистецьких творів не можемо назвати музеєм, відповідно до аналізу Рікардо Біанчіні. Отже, у нашій роботі оперуватимемо цим визначенням музею.

Для аналізу досліджень віртуальних музеїв варто окреслити поняття таких музеїв. Термін «віртуальний музей» найповніше розкриває VIMM (Virtual Multimodal Museum – структура Європейського Союзу, що координувала та сприяла Європейській стратегії Віртуальних Музеїв та діджитальної культурної спадщини з 2016 по 2019 рік [32]). У визначенні VIMM це поняття звучить як «віртуальний музей» – цифрова реальність, що спирається на характеристики музею, щоб доповнити, покращити чи збільшити музей через персоналізацію, інтерактивність, досвід користувачів і багатство змісту [28] . З огляду на нашу пошукову роботу, можемо стверджувати, що таке визначення є найбільш влучним для застосування у цьому магістерському проекті дипломної роботи. Оскільки цифрова реальність стосується доповнення, покращення чи збільшення музею, то визначення віртуального музею є достатньо широким для пошуку досліджень про них та для креативних рішень щодо магістерського проекту.

У цій же статті Біанчіні вважає за потрібне нагадати поняття «віртуальна реальність» – це об'єктивно потрібна річ для розуміння поняття віртуального

музею. Автор статті подає два різні трактування поняття: віртуальна реальність – це:

а) те, що зберігається на комп'ютері та доступне на ньому, особливо через мережу;

б) те, що фізично не існує, але може бути сконструйованим через програмне забезпечення [16].

При формулюванні таких визначень Біанчіні посилається на Оксфордський словник понять. Там поняття «virtual reality» звучить як «комп'ютерне моделювання тривимірного зображення або середовища, з яким може взаємодіяти, на вигляд, реальним або фізичним шляхом особа, що використовує спеціальне електронне обладнання, наприклад, шолом з екраном зсередини або рукавичками, оснащеними датчиками» [19]. Таким чином, у згаданому визначенні віртуального музею від VIMM (цифрова реальність, що спирається на характеристики музею, щоб доповнити, покращити чи збільшити музей через персоналізацію, інтерактивність, досвід користувачів і багатство змісту) ми можемо ототожнювати поняття «цифрова реальність» та «віртуальна реальність». Шолом чи рукавиці, згадані у визначенні віртуальної реальності, є лише прикладами – тож перегляд експонатів може здійснюватися й за допомогою іншого електронного обладнання.

Щоб оперувати таким визначенням віртуального музею, варто окреслити поняття інтерактивності. Детальну характеристику цьому явищу надав американський дизайнер відеоігор Кріс Кроуфорд. У своїй книзі «On interactive storytelling» Кроуфорд виділяє цілий розділ поняттю «інтерактивність». За Кроуфордом, інтерактивність – циклічний процес між двома або більше активними агентами, в якому кожен агент поперемінно слухає, думає і говорить – свого роду розмова. Наприклад, наприклад, комп'ютер «слухає» користувача через мишку та клавіатуру (наче «слухається»), «розмовляє», виводячи дані на екран, а «думає», опрацьовуючи чи обчислюючи дані. Отже, для розуміння

інтерактивності як однієї з ознак віртуального музею зможемо використовувати визначення Кріса Кроуфорда [18, с. 28-44] .

Рікардо Біанчіні у статті «When museums became virtual – Part 1: the origins» наводить приклад одного з перших віртуальних проєктів – «Sensorama» [16] . З книги «Developing Virtual Reality Applications: Foundation of Effective Design» дізнаємося детальніше про проєкт. «Sensorama» – прилад кінематографіста та винахідника Мортон Хайліга, вперше показаний 1956 року. Це симулятор поїздки на мотоциклі Нью-Йорком. Користувач сідає навпроти дисплею, спорядженого різноманітними стимуляторами: звук, вітер, запах, вібрація [16] . На платформі Vimeo є відеозапис із 1980-их чи 1990-их, схожий на рекламу проєкту. На ньому можемо побачити особливості такого стартапу: місця для тримання рук виглядають, ніби кермо мотоцикліста, шум-імітація мотоцикла, деталі механізму, відсік для вкидання монет-токенів за користування приладом тощо. Дещо незрозумілим є момент, коли на спині у користувача в реальності з'являється рука. Це можна трактувати як задум автора винаходу, що він має доторкнутися до користувача в особливий момент користування, або ж Хайліг просто повідомляє, що час у грі закінчився і треба припиняти користування приладом [24] . Є ще одне відео на платформі Youtube, що, згідно з його описом, демонструє інтерв'ю з автором проєкту «Sensorama» Мортонем Хайлігом на початку 1970-их. У відео можна побачити кадри з віртуальної реальності, яку бачить користувач. У цій реальності можна помітити щось схоже на обриси автомобіля, що їде місцевістю дикої природи. Таким чином, можемо зробити висновок, що з часом винахід вдосконалювався та набував варіативності (адже спочатку був мотоцикл, а тепер автомобіль). Також у цьому відео Хайліг каже, що «Sensorama» містить 10 різних запахів [23]. Такий винахід має ознаки віртуального музею – віртуальна реальність дає можливість побачити вулиці Нью-Йорка, не перебуваючи там насправді; віртуальна реальність «спілкується» з користувачем, посилаючи різні запахи, вітер та вібрацію, зважаючи на обставини.

Рікардо Біанчіні подає ще один приклад віртуального музею – продукт компанії Apple 1992 року «The Virtual Museum» [21] . Автор посилається на книгу «The Virtual Museum – Interactive 3D Navigation of a Multimedia Database», де можна прочитати про цей проект. «Віртуальний музей» – це інтерактивний, електронний музей, де користувачі можуть переходити з кімнати в кімнату і вибирати будь-який експонат у кімнаті для більш детального. Експонати в музеї освітні, охоплюють такі теми, як медицина, ріст рослин, навколишнє середовище і простір. Щоб полегшити взаємодію з музеєм, був розроблений новий метод навігації по попередньо відтвореному 3D-просторі і взаємодія з об'єктами в цьому просторі, яка називається «віртуальна навігація». Віртуальна навігація використовує в режимі реального часу декомпресію відео для відображення і взаємодії з високоякісною комп'ютерною анімацією. Крім того, використовується подання для 3D-об'єктів в анімованих послідовностях, що дозволяє здійснювати піксельно точну, кадрово чітку обробку об'єкта, так що глядач може вибрати будь-який 3D-об'єкт для запуску руху в 3D-просторі, вивчити експонат у анімованій формі, або для відтворення цифрового фільму або звукового супроводу. Використання попередньо обчисленого відео дозволяє 3D-навігацію в реалістичному просторі, не вимагаючи спеціального графічного обладнання» [21] . «The Virtual Museum» переносить у віртуальну площину факти про різні наукові сфери у вигляді музейної виставки. Такий музей не існує у фізичній реальності, при цьому він доповнює реальні факти про наукове знання. Таким чином, цей віртуальний продукт можемо вважати доповненням до фактів для кращого їх сприйняття користувачами завдяки інтерактивності, а отже можемо вважати цей проект віртуальним музеєм. Можемо припустити, що важливішим за сприяння засвоєнню фактів є власне саме технологічність, що послужила прикладом 3D-моделювання для майбутніх схожих масштабніших проектів.

За останні роки з'явилося багато віртуальних доповнень реальних музеїв. Один з найвідоміших прикладів – паризький «Лувр», одна з найвизначніших пам'яток Франції. Віртуально «Лувр» можемо побачити мінімум у двох

джерелах. По-перше, на офіційному сайті музею можна обрати категорію «відвідати онлайн» [27]. Станом на 12 травня 2019 року на сайті «Лувру» присутні три виставки: «Egyptian Antiquities» (стародавні артефакти Єгипту), «Remains of the Louvre's Moat» (залишки Луврського Рову), «Galerie d'Apollon» (галерея «Аполлон»). Перші дві є доступними до перегляду, а перехід на останню чомусь переносить користувача на сайт-пошуковик google.com. Ці онлайн-виставки – відтворення музею у форматі «360°-панорама». Користувач може оглядати зали, де знаходиться виставка, з усіх кутів, а також пересуватися залами. Деякі з експонатів – інтерактивні: при наведенні на них курсору з'являється можливість дізнатися більше про артефакт. Одним кліком користувач отримує окреме фото експоната (якісніше, ніж його зображення на виставці) та деталі – рік створення, країну, назву та інші характеристики. Музей містить кілька кімнат, а також можливість перейти з першої виставки до другої, перейшовши у відповідну кімнату, проте така навігація може заплутати користувача, адже він відкривав одну виставку, а може вже сусідньою кімнатою потрапити на іншу). Окрім цього, при початковому відкритті частини екрану, де має з'явитися зображення виставкового залу, на декілька секунд з'являється панель, де можна клікнути на текст «History of Louvre». Клікнувши на цей текст, користувач бачить ще інші кімнати виставок, які стосуються різних тем. Це може заплутати користувача, що першочергово хотів поглянути на артефакти стародавнього Єгипту. З-поміж інших недоліків можемо виокремити надчутливість зображення до зміни кута огляду – зображення надто швидко переміщується й вимагає більше часу на знаходження оптимального для користувача ракурсу. Також ці онлайн-виставки неможливо переглянути в повноекранному режимі – така можливість могла б сприяти посиленню відчуття фізичного перебування у музеї. Також інтерфейс сайту, зокрема й відділу онлайн-виставок, є застарілим. Серед позитивних аспектів – у нижньому лівому куті є мапа залів та доступних до перегляду експонатів на них. Але і ця мапа є також незручною в користуванні, зокрема через невеликі розміри.

Віртуальний Лувр можна побачити і на іншому інтернет-ресурсі – youvisit.com [20]. Усього в розділі «Louvre Museum» – 11 різних залів у форматі «360°-панорама». На відміну від виставок на сайті «Лувру», у цих залах нема можливості клікнути на експонат, отримавши дані. На деяких локаціях можна увімкнути загальну інформацію про місцезнаходження користувача. Інтерфейс набагато зручніший – і за дизайном, і за можливістю увімкнути повноекранний режим. Кожна виставкова зала має своє меню, де є різної кількості фотографії та панорами (оскільки однією панорамою неможливо охопити всього виставкового залу). Так, наприклад, у залі «Grande Galerie – Italy» можна знайти фото найвідомішого експонату «Лувру» – «La Joconde – The Monalisa» зблизька, водночас у панорамному вигляді цей експонат можна побачити здалека. Але у панорамному режимі є функція наближення зображення (можна задіяти її, наприклад, колесом комп'ютерної миші), що дозволяє побачити деякі експонати ближче, проте погіршити якість (частину цього недоліку компенсували невеликою фотобазою кожного із залів). Також, на відміну від офіційного сайту «Лувру», тут відсутній перехід між кімнатами, проте відвідати інший зал можна, скориставшись, наприклад, простішою бічною панеллю. Ще одна відмінність з попереднім прикладом віртуального музею – можна також розглядати панорами навколо музею (хоча це можна робити і в Картах Google).

І одна, й друга віртуальні версії «Лувру» є безкоштовними. Проте на «екскурсію» віртуальним «Лувром» на офіційному сайті неможливо зайти зі смартфона, що не підтримує програму «Macromedia Flash Player». Натомість «Лувр» із сайту youvisit.com має функцію перегляду зі смартфона, зокрема і режим «cardboard», що дозволяє віртуально переглядати експонати й пересуватися залами, використовуючи cardboard-окуляри. Це можна робити, завантаживши додаток «YouVisit Colleges» (сайт запропонує користувачу цей додаток, якщо він захоче обрати перегляд музею через окуляри). Таким чином, за рахунок можливості перегляду виставок «Лувру» через смартфон додаток «YouVisit Colleges» має потенційну перевагу в кількості аудиторії.

Схожу механіку мають і «онлайн-тури» Американського музею природознавства у Нью-Йорку (США) [26]. Значною перевагою є точніші зображення віртуального простору музею, зокрема і експонати, що навіть при наближенні виглядають реалістично та нерозміто. Іноді можна безперешкодно читати текст на стендах, що пояснює той чи інший експонат.

Іншим цікавим прикладом втілення віртуального музею є «The Met 360° Project» від музею «Metropolitan» у Нью-Йорку. Проект зробили у форматі «360°-відео»: основна відмінність від попередніх прикладів у тому, що користувач може переглядати під різним кутом відео з музею, а не лише фото. Всього є 7 відеороликів, які можна переглянути на сайті [30] чи Youtube-каналі музею [31]. Відеоформат може суттєво додати інтерактивності – як приклад, розглянемо один з відеороликів на каналі: «The Met 360° Project: Arms and Armor Galleries» [31], де на відео зображена виставка зброї та обладунків. По-перше, відео зняте, ніби від першої особи, що сприяє відчуттю фізичної присутності користувача. По-друге, як і у панорамах, у цьому форматі є так звані три «рівні свободи» – користувач може дивитися догори-униз, ліворуч-праворуч та діагонально. Ці рівні свободи відтворюють людську поведінку при сприйнятті навколишнього середовища. У справжньому музеї людина роздивляється експонати і зал у різні способи, які їй можливі у цьому проекті. Проте відмінність саме відеоформату полягає в тому, що у справжніх музеях люди іноді дивляться на експонати, перебуваючи в русі та повертаючи голову під час ходьби (наприклад, з мотивом, чи зацікавить людину загалом цей виставковий зал). Тому можливість віртуально оглядати експонати «на ходу» є ще однією перевагою проекту «The Met 360° Project». Проте детальний опис експонатів відсутній – є загальний опис до кожного відеозапису. Цей проект пасує радше для відчуття музейного простору зокрема, є відео, де можна стежити, як рухаються люди сходами чи підвір'ям музею.

Повертаючись до неіснуючих фізично музеїв, варто звернути увагу на віртуальний музей речей на сайті «thngs.co» [32], створений російськими

розробниками 2015 року. Редакція сайту vc.ru опублікувала інформацію про цей сайт. «Сервіс містить інформацію про те, коли була зроблена кожна річ, з чого, хто її творець, як технологію застосовували в подальшому. За задумом засновників, на сайті можна буде шукати речі по заданому періоду створення або матеріалу. Користувачі також зможуть «колекціонувати» речі, додаючи їх у власні добірки. Основна мета проекту – збереження інформації про речі для наступних поколінь, а також утворення сьогodнішніх користувачів (вони можуть стежити за еволюцією речей, дізнаватися щось нове про речі з минулого і сьогodenня і так далі)», – повідомляє авторка тексту Дарія Хохлова [32]. На сайт завантажили низку речей із різних сфер (техніка, обгортка, одяг тощо) та категоризували їх. Існують також і сучасні речі, як от павербанк 2016 року. Є і статті, які описують тематичні речі. Проте поки всі статті, що на головній сторінці, стосуються Росії або СРСР [17], що може звужити потенційну географію аудиторії проекту. Для нас сайт things.co в результаті став одним з прикладів для концепції віртуального музею (про це розповім у наступному розділі).

Віртуальні музеї є і в Україні. Деякі їх експонати можна побачити онлайн за допомогою мобільного додатку «Google Arts & Culture». Так, наприклад, свій акаунт має Львівський історичний музей, у профілі якого є дві статті: про власну колекцію орденів та про скарби села Демидів. У цих публікаціях, як і в окремій категорії «експонати» можна побачити 74 артефакти – переважно це ордени різних періодів та державних утворень. Статті написані англійською мовою, тож це позитивна риса для зацікавлення іноземців культурним надбанням України. Такий формат подання інформації полегшує навчання студентам історичних спеціальностей – маючи завдання відвідати музей та описати експонати, студенти можуть це робити, не виходячи з дому. Проте навігація додатку «Google Arts & Culture» у смартфоні досить заплутана – багато категорій до вибору, не одразу зрозуміло, як шукати відповідний музей. Це може відштовхнути користувача від використання цієї продукції Google.

Ще одна співпраця українських музеїв з Google – проект «Українські музеї просто неба», створений разом з українською компанією «STUDIO360» [9]. Проект передбачає можливість віртуально відвідати 7 українських музеїв: Музей народної архітектури та побуту (Ужгород), Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» (Львів), Мамаєва Слобода (Київ), Народний музей народної архітектури та побуту України (Київ), Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Переяслав–Хмельницький), Резиденція Богдана Хмельницького (Чигирин), Запорізька Січ (Запоріжжя). Кожен із музеїв зображений у форматі «360°-панорама» і дає змогу пересуватися у різні напрямки, як у «режимі перегляду вулиць Google» (функціонал пересування у цьому проекті – від Google). Головна сторінка сайту та різні точки музеїв супроводжуються аудіорядом екскурсовода, який розповідає про місце, де знаходиться користувач.

Окремої уваги заслуговує український проект «Aftermath VR: Euromaidan» – документальна мультимедійна історія про події Революції Гідності у Києві 20 лютого 2014 року. Дія відбувається на вулиці Інститутській у Києві – користувач має змогу не тільки дізнатися факти про важливі події для України, а й відчутти фізичну присутність під час цих подій завдяки проекту. Для створення віртуального простору автори проекту – українська компанія New Cave Media – застосовували метод фотограмметрії – численне фотографування предмету з різних боків, тоді складання з фотографій тривимірної моделі предмета. Для відтворення достовірності подій та застосування фактажу під час сторітелінгу розробники використовували архівні матеріали (фото, відео, звук), інтерв'ю у форматі «відео-360°» з учасниками подій, 3D-моделювання артефактів (каска, щити, коктейлі Молотова тощо). Цей документальний проект, окрім просвітницької місії щодо подій Революції Гідності, також несе історичну цінність. Видання «РБК-Україна» було присутнє на презентації проекту у вересні 2018 року та записало низку тез творців проекту. «Коли ми готували проект, то ще не знали про те, що вулиця буде перебудовуватися в рамках спорудження Меморіалу Героям Небесної Сотні. Ми відсканували Інститутську в тому

вигляді, якою вона була восени 2017 і навесні 2018 року. Ми зберегли вулицю Інститутську у VR для майбутніх поколінь. Нас часто запитують: «Чи можна у вас підняти шматок бруківки і кинути його? А «Молотова» кинути можна?». На жаль чи на щастя, у цьому проекті у нас немає такої гейміфікації. Це не комп'ютерна гра, не зважаючи на те, що ми робили її на так званому «гральному» рушії», – передає «РБК-Україна» слова одного з засновників компанії «New Cave Media» Олексія Фурмана [2]. Проект не є комерційним, тож його можна завантажити на онлайн-платформі «Steam». Для користування проектом слід мати VR-гарнітуру – шолом та контролери. Загалом «Aftermath VR: Euromaidan» можемо вважати віртуальним музеєм, експонатом якого є події.

Усі згадані приклади віртуальних музеїв вирізняються властивістю розробників музеїв конкурувати завдяки віртуальній надбудові. В одному музеї може бути чимало історично цінних експонатів, проте популярнішим може стати інший музей, віртуальну частину якого розроблять на високому рівні, втілять нові ідеї, що переможуть конкурентів. Відповідно, можемо припустити, що рівень зацікавленості аудиторії до музею корелюється не лише з експонатами, а з їх віртуальним відтворенням, інтерфейсом сайту музею, унікальними функціями тощо. Якщо порівнювати віртуальні музеї із «класичними» (тобто такими, що розташовані у будівлі, куди треба фізично зайти), то ключовою перевагою є легша можливість доступу до експонатів музею. Адже відвідати музей в США, що має функцію віртуального туру, простіше, ніж здобути американську візу й прилетіти до музею, який віртуальних турів не має. З іншого боку, віртуальність може нашкодити бізнесу – адже, якщо людина переглядає віртуальний музей, то, можливо, не захоче його відвідати фізично. В такому разі можна знайти баланс – розцінювати віртуальну частину музею, як промоцію фізичного візиту цього музею. Також дії можуть залежати від цілей музею – так, наприклад, проект «Aftermath VR: Euromaidan» є безкоштовним, адже сповідує ціль краще проінформувати людей про події Революції Гідності, а не ставить за

пріоритет фінансову складову. При роботі над нашим проектом врахуємо особливості та переваги віртуальних музеїв.

1.2 Колекція матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» у форматі віртуального музею.

Щоб краще оперувати експонатами для магістерського проекту, що стосуються пластового куреня «Лісові Чорти», варто ознайомитися з його діяльністю. Пластовий курінь «Лісові Чорти» заснували 22 липня 1922 року. Офіційна назва куреня у Пласті – «3-ій курінь УСП та УПС «Лісові Чорти» (УСП – улад старших пластунів – вікова група у «Пласті» від 18 до 35 років; УПС – улад пластунів сеньйорів – вікова група у «Пласті» від 35 років і старші). Від моменту створення куреня соціальну дійсність цієї групи пластунів фіксували члени «Лісових Чортів». Це доводить один з перших змістовних літературних творів – «Кодекс Лісових Чортів». Цей твір члени куреня видавали шість разів – вперше у Львові 1925 року, згодом у 1948 (Мюнхен, Німеччина), 1957 (Нью-Йорк, США), 1964 (Чикаго, США), 1997 (Нью-Йорк, США) та 2019 (Івано-Франківськ) роках [4, с. 4]. «Лісові Чорти» вважають «Кодекс» книгою, що мають право читати тільки члени куреня, що перебувають на другому ступені і вище. У виданні 1997 року є рядки: «Старим, щоб не забули, молодим на науку, а прийдешнім поколінням на вічну пам'ять про славне Велике Плем'я Лісових Чортів – цей Кодекс складено» [5, с. 10]. Найперше видання 1925 року не збереглося, тож можемо лише припускати, наскільки відрізнявся вміст першого та останнього видань. Відкритою для всіх охочих є лише перша глава «Кодексу», котру можна побачити на сайті Лісових Чортів, а також у Кодексі Лісових Чортів [4, с. 9-10]. У цій главі, зокрема, коротко описали історію створення куреня: бабуся, що йшла біля скель-печер с. Розгірче (зараз Стрийщина, Львівська область), побачила брудних мандрівників та дала назву «Лісові Чорти» [4, с. 9] (насправді цю фразу бабуся вигукнула з переляку). У «Кодексі Лісових Чортів», окрім цього, є важлива інформація щодо куреня. Зокрема, про ієрархію, назовництва, традиції, тотеми, типи зборів, бюрократичні нюанси, пісні куреня. В останньому виданні 2019 року можна також побачити зображення усіх тотемів.

У відкритій для загалу першій главі можна прочитати про якості характеру, якими має володіти член куреня: «Усі Лісові Чорти мусять бути добрими пластунами. Але у пластуванні підходять вони суворо до змісту, а свобідніше до форми». За Кодексом, член куреня має непохитно вірити «у пластову ідею, що є по дорозі до Великої Української Ідеї і кращого завтра людства». При цьому, член куреня також має у формальних справах керуватися фантазією, свободою і вказівками Лісової Премудрости – абстрактного явища, під патронатом якого діють «Лісові Чорти». Також член куреня має бути лицарської вдачі й аристократичного духа, а також вирізнятися життєрадісністю, оптимізмом, фантазією, почуттям гумору й романтики та в доброму напрямі «вибиватись понад пересічність». Пересічними Лісові Чорти називали середньостатистичних людей [4, с. 10]. також Лісові Чорти мусять «тримати фасон», працювати в міру своїх сил на користь і на славу України, Пласту і куреня. Важливим акцентом є бажання «Лісових Чортів» становити спільноту, об'єднану загальноукраїнськими, пластовими й фамілійними ідеями, та працювати на користь української справи на теренах їх нового поселення» [4, с. 10]. Таким чином, відкрита перша глава може посприяти бажанню пластунів вступити до куреня «Лісові Чорти».

Найбільш інформативними зразками дослідження діяльності пластового куреня «Лісові Чорти» в історичному дискурсі є два томи збірника «Лісові Чорти. Їх життя і буття». Перший том описує роки з 1922 по 1945, другий – з 1945 по 2007. Обидва томи написали під редакцією членів куреня «Лісові Чорти»: Романа Барановського, Івана Костюка, Івана Манастирського, Мирослава Раковського, Юрія Старосольського (працювали над першим томом), Володимира Корнаги, Олексія П'ясецького, Івана Бриковича, Іриней Юрчука та Петра Содоля (працювали над другим томом).

Перший том, виданий у Нью-Йорку 1983 року, складається із історичної та мемуарної частини. У ньому є детальніший опис початку функціонування пластового куреня «Лісові Чорти». Вартим уваги є опис мандрів «Лісових

Чортів» у період їх заснування. У процесі цих мандрів група хлопців вирішила створити пластовий курінь. Про це в мемуарній частині розповідає Ярема Весоловський, що першим отримав титул «Люципер» – титул головного у «Лісових Чортах». З оповіді Веселовського можемо, зокрема, дізнатися про спорядження, що мали «Лісові Чорти»: гірські черевики, котрі бажали багато пластунів. Автори розповідають, що після воєнних дій на західніх землях, можна було купити дешево лише так звані «військові» неякісні черевики – їх мандрівники самі пробивали «цвяхами-зольняками та підковами і намащували шкіру старим жиром чи оливою». Такі черевики витримували одну мандрівку, а в дорозі доводилося їх ремонтувати, дізнаємося ми з розповіді Яреми Весоловського у розділі «Мандрівки Лісових Чортів у Карпатах 1922-1930» [7, с. 75]. У цьому ж розділі можемо дізнатися про інші елементи спорядження: капелюхи (купували у львівській фабриці, що постачала «повстяний» матеріал з Відня, закінчувала цей матеріал у Львові і продавала ці капелюхи для «Пласту» «західніх земель» [7, с. 76]. За інформацією Весоловського, Лісові Чорти носили орлині чи соколинні пера, прикріплені з лівого боку капелюха металевією голівкою чорта [7, с. 76], шкіряні «французькі» пояси («завширшки три цілі (інчі) з поперечкою, що ішла від правого рамени до лівого боку, на зразок старшинських поясів французької чи британської армій»). Мандрівники носили їх тому, що широкі пояси не тисли так, як вузькі, а «поперечка підтримувала на лівому боці пояс, при якому на пружинових гачках, т. зв. «карабінках», висіла польова пляшка на воду, сокирка, пластовий ніж, течка з мапами і записником»), палиці (з твердого, «по змозі» ясеневого дерева, близько двох метрів завдовжки і закуті внизу гострим залізним вістрям, яке Чорти купували в крамницях спортивного спорядження [7, с. 76]), рюкзаки (спортивного типу, «по змозі» з багатьма кишнями. Іноді купували вживані військові наплечники з залишків колишньої армії Австрії. На наплечник зверху і по боках мандрівники чіпляли скручений «у рольку коц і часом шатрову плахту, а на верх наплечника круглу чи прямокутну менажку, залежно від того, якого військового походження вона була, австрійського чи німецького» [7, с. 77]), намети («військового походження,

«шатрові плахти «ромбові» австрійського походження» чи прямокутні німецькі. Кожен мандрівник мав взяти з собою одну плахту, і тоді з двох плахт будували одне стіжкове чи прямокутне шатро. Хто не мав такої плахти, мусив просити переночувати інших «в гості на третього». Ці шатрові плахти використовували і як дощовики. Під час дощу мандрівники накривали себе разом з наплечником такою плахтою [7, с. 77]) та інші аспекти мандрів.

Важливим у першому томі була фіксація людей, що ходили у мандри на початку створення куреня – значна частина цих людей стане активними членами «Лісових Чортів». У розділі «Перша мандрівка Лісових Чортів» Ярема Весоловський дає список тих, хто був у їхньому гуртку, що пішов у мандри в липні 1922 року: «У склад цього гуртка ввійшли: Ярко Весоловський, Богдан Кравців, Степан Салик, Іван Зубенко, Володимир М., Богдан Окпиш, Петро К., Петро Лапка і Володимир Городецький»[7, с. 79]. Із книги відомо, щ Володимир М. – це Володимир Мурський.

Окрім персон, з розділу можна дізнатися маршрут найперших мандрів (місто Борислав – село Розгірче). На сторінках розділів, що описують мандрівки, вкладена відсканована карта з позначенням маршрутів мандрів. У розділі «Перша мандрівка Лісових Чортів» Ярема Весоловський описує подію під час мандрів у селі Розгірче, що спричинила появу в куреня назви «Лісові Чорти»: «Перед печерою була велика каменяка., на неї виліз Галайда (Б. Кравців) і почав виголошувати свої вірші. Мабуть, тоді він теж і дістав своє друге порекло «Поет диких скель». І приблизно в часі рецитації Галайди вийшла з лісу від сторони ріки Стрий стара бабуся, що несла на плечах у плахті назбирані в лісі патики і ріщя, щоб занести їх домів, до села. Селяни-бойки в тому часі в тих околицях були дуже вбогі і дуже часто не мали власного палива, навіть щоб тільки заварити страву, бо всі ліси і полісості були в руках жидів і польських дідичів. І ось ця бабуся, побачивши несподівано таких окапелюшених людей чи з'яв, налякалася вельми, почала христитися і щось там зі страху бубоніти, а свої

відмолювання закінчила, називаючи нас лісовими чортами»[7, с. 83]. Також тут можна знайти той важливий факт, що випадок з бабусею трапився 11 липня, проте датою заснування вважаються саме 22 липня: «І хоч бабуся охрестила нас назвою Лісові Чорти декілька днів раніше, то постання Лісових Чортів зовсім справедливо треба приписати даті 22-го липня 1922 року, значить тоді, коли формально оформилося пластове з'єднання, обрало свій провід і прийняло свою назву»[7, с. 84]. Провід – це ті, хто мають обов'язки, важливі для функціонування куреня. В цьому ж розділі можемо побачити перший склад проводу «Лісових Чортів»: «З причин відомих тоді тільки самим учасникам мандрівки вони обрали, без формального голосування, своїм провідником Ярка і дали йому порекло «Цісар»... 22-го липня 1922 року оформилися в гурток і зав'язок майбутнього куреня старших пластунів і тоді прийняли назву Лісові Чорти і послідовно надали своєму провідникові нове порекло «Люципер»... Тоді також обрано інших членів гурткового проводу, м. і. гуртковим писарем став Богдан Окпиш (Бодьо-Мужиньок) з титулом Чорт-Писар... і обрано теж скарбника, який купував залізничні квитки, закупував харчі тощо» [7, с. 84].

Серед інших важливих аспектів діяльності «Лісових Чортів» перший том «Лісові Чорти. Їх життя та буття» містить спогади з посвяти прапора куреня. Завдяки спогадам члена «Лісових Чортів» Петра Ісаєва ми дізнаємося, що сказав духівник при посвяті, текст присяги членів куреня, подальшу програму церемонії та навіть чим у той день пригощали у пластовому осередку Львова [7, с.153-155]. Є розділи, присвячені таборам, де брали участь «Лісові Чорти». Важливою цінністю є розділ «Ті, що відійшли на Вічну Ватру», де є перелік членів куреня «Лісових Чортів», що померли на момент закінчення першого тому [7, с. 214]. Також у томі є низка фотографій «Лісових Чортів» першої половини ХХ століття, а також перелік порекл («псевд») чинних на той час членів куреня.

Другий том «Лісові Чорти. Їх життя і буття» видали 2010 року. Тут автори зробили акцент на розвитку «Лісових Чортів» у різних осередках світу. «Майже

увесь період в цьому збірнику, це наша мандрівка не по горах Карпат і не по річках Полісся, але по чужих державах і континентах», – написано в розділі «Від редакції» [8, с. 9]. В цьому ж розділі редакція висвітлює власне бачення цінності куреня «Лісові Чорти»: «Сам факт, що блукаючи довгими літами по світі, його члени не розгубилися, а привели до Розгірча, Львова і Києва свідомих з сильним хребтом та українською душею людей, що стали до праці при розбудові нової української держави, говорить за їх вартості. Ми, Лісові Чорти, впевнені, що майбутні дослідники діаспори і наші нащадки скористають з написаного і відповідно оцінять вартість нашого збірника» [8, с. 9]. Тут йдеться про те, що у часи Першої та Другої світових воєн і після них члени куреня не залишалися в одному місці – хтось емігрував до інших країн і навіть континентів. А на час написання передмови Україна вже була незалежною державою – і в кількох осередках України (Львів, Київ, Івано-Франківськ) знову з'явилися «Лісові Чорти» через понад 70 років після створення куреня, перейняли традиції куреня з української діаспори.

Завдяки розділам, де описують життєдіяльність різних кодел (так у «Лісових Чортах» називають осередки), можемо побачити спільне та відмінне одного пластового куреня у різних частинах світу. Це стосується як заходів, що проводять «Лісові Чорти», так і одностроїв – офіційної форми пластунів.

У порівнянні з першим томом, в другому значно більше фотографій з життєдіяльності «Лісових Чортів». З фотографії Великої Племінної Ради (зустріч, де «Лісові Чорти» з різних осередків обговорюють важливі питання та відпочивають разом) 1974 року можемо побачити, що, окрім пластових хусток, «Лісові Чорти» носили краватки [8, с. 287]. Важливим є розділ «Як творилася і росла Молода Фамілія Лісових Чортів». Молода Фамілія – це «Лісові Чорти» молодшого віку (до 33 років). У статті створення Молодої Фамілії відносять до 1946 року – по-перше, від заснування куреня минуло понад 20 років, тож засновники були уже не такі молоді; по-друге, з 1939 по 1945 роки (період Другої світової війни) Пласт цілком перебував у підпіллі, тож повоєнний час вважається відновленням Пласту. Зокрема, серед засновників Молодої Фамілії Лісових

Чортів можемо побачити відомого економіста, мецената та громадського діяча Богдана Гаврилишина, а також майбутнього останнього президента УНР в екзилі (1989-1992) Миколу Плав'юка. Усього засновниками вважають 13-ьох пластунів [8, с. 31].

Важливим елементом для дослідників є розділ «Про творчість і музу ЛЧ». У ньому зібрані вірші та пісні, складені фаміліянтами (так «Лісові Чорти» називають членів куреня). Творчість стосується не лише куреня, а й знакових для України подій. Наприклад, уривок твору «Помаранчеві стяги» члена «Лісових Чортів» Анатолія Прасіцького, що написав збірку віршів «Світлолови» 2005 року, присвячений Помаранчевій Революції:

«В столиці холод віє і сипле сніг,
Закрив дахи і вулиці широкі,
А на Хрещатику горять помаранчеві стяги,
Народ відстоює свободу і права держави.
На майдан несіть вінки й прапори,
На майдані днесь революцію кують.
У завтра вірте, – краще завтра,
Святкує з вами світ, палає ватра» [8, с. 222].

Ще одним важливим для дослідників елементом є розділ «Фамілія навесело», де описують гумористичні аспекти життєдіяльності «Лісових Чортів». Зокрема, можемо побачити уривок з «Листів до Братів Фаміліянтів» (внутрішнього часопису «Лісових Чортів») 1998 року із запрошенням Чортів із кодла «Хрищата» (осередок Нью-Джерсі, США) на центерок (так «Лісові Чорти» називають збори):

«Правила доброго тону під час перекуски:

Не плямкати, сьорбати і не цмокати устами (або чим іншим) під час їжі зупи, пиття чаю, чи інших напоїв.

Не відгикуватися або відригуватися під час або по їжі.

Не вилизувати ножа, ложки, вилки або інших інструментів при столі.

Не їсти пальцєма нічого з тарілки або стола і не облизувати пальців (ані своїх, ані сусідових).

Не колупати в зубах ножем, вилкою, чи пальцєма під час їдженнє. Не зівати або кашляти з повним ротом так, щоб слина (або зуби) падали на стіл.

Хвости (?) з вусами або/і з бородами = їсти зупу, борщ, соуси, компоти тощо, щоб їжа не залишалася на вусах (хвостах?) і ніколи не облизувати вуса або бороду язиком (про хвоста немає навіть мови)» [8, с. 254-255].

Книга «На Байдаках» під літературною редакцією Юрія Кошельняка – ще одне джерело знань про діяльність куреня «Лісові Чорти». Твір видали 1957 року – він присвячений водному походу «Лісових Чортів» 1930 року на Полісся. Член куреня «Лісові Чорти» та тодішній Начальний Пластун (найвища посада у Пласті) Юрій Старосольський описує мотиви учасників мандрів: «А тоді-то Польща ділила і панувала: в межах одної держави політичні кордони ставила, Волинь, Полісся та Галичину відділяла, зв'язків між ними не бажала. Волинські пластові частини порозв'язувала і численних пластунів наших по тюрмах за українські мрії карала. А, як відпір, пролунав клич:

Ламати Сокальський кордон! Ламати його на кожному відтинку, в кожний спосіб!

То й ми знайшли свій відтинок і спосіб. Наш відтинок був – тихі, забуті села вздовж водних доріг Буга, Мухавця, Великого Каналу... аж до Прип'ять за Пінськом... І тоді кожна зустріч, розмова, кожен спів для здержливих, трохи недовірливих поліщуків, кожен нічліг у stodолі були нашим ламанням кордону, були пропагандою єдності Батьківщини...». Окрім опису подій, що траплялися з «Лісовими Чортами», твір містить також опис тогочасного Полісся, що є цінним джерелом для етнографів, біологів та інших науковців. Книгу можна безкоштовно завантажити на сайті «Лісових Чортів».

Одним з сучасних джерел дослідження історії куреня «Лісові Чорти» є книга «Сірі хмари. Нарис історії кодла «Близниця» Великого Племена Лісових Чортів (1990-2005)» під редакцією члена куреня Яреми Духа. Твір описує створення та розвиток осередку «Лісових Чортів» у Львові: «Новочасні Лісові

Чорти в Україні вперше зустрілись як студенти, колишні учасники дитячого наукового товариства Мала Академія Наук, яких зібрала ініціативна група в складі Ігоря Юхновського, членів «Товариства Лева» та лідерів Міського комітету комсомолу. Згодом сформувався колектив, який очолив Олесь Криський, члени котрого як «Школа провідників Пласту» допомагали в організації зборів Наукового Товариства ім. Шевченка, проводили теоретичні заняття з мандрівництва, історії молодіжних організацій Галичини та запланували походи в Карпати». Дух зі спогадів очевидців розповідає про похід на хребет «Чорногора»: В колибі на горищі мандрівники імітували збори вперше демократично обраного обласного парламенту, головою якого був В'ячеслав Чорновіл. Тоді ж Чорти імпровізували на тему складання псевд одне одному, обговорювали мандрівку. На цій мандрівці, за інформацією Духа, була «атмосфера і ґрунт, на якому з'явилося кодло «Близниця». Були й інші деталі створення «Лісових Чортів» у Львові, зокрема зафіксували згадку про сходини (у Пласті так називають регулярні збори пластових груп), на яких «Лісові Чорти» створили осередок у Львові: 15 липня на сходини зібралося 9 осіб. Більшістю голосів тоді затвердили рішення, що на пластових таборах не можна вживати спиртного і курити. Окрім цього факту, у книзі чимало матеріалів хроніки років діяльності – фіксація новоприбулих членів куреня, згадки про пластову діяльність – табори, заходи тощо. Книгу можна безкоштовно завантажити на сайті «Лісових Чортів».

Ще одним цінним джерелом для дослідження «Лісових Чортів» є «Листи до Братів Фаміліянтів» – внутрішній часопис куреня. Інформацію про створення часопису та зразки обкладинок можна знайти у другому томі «Лісові Чорти. Їх життя та буття». У розділі «Прес–колиба, «Листи до Братів Фаміліянтів» член куреня Роман Барановський описує причину створення так: « Від 1947 року для проведу Куреня, який перебував у тому часі в одному з таборів в Німеччині, стало ясно, що для вдержання зв'язку і ведення будь-якої діяльності Куреня, якого члени розкинені в різних місцевостях, в різних країнах, необхідно мати якийсь бюлетень, журнальчик чи щось подібного. Тому рішено видавати Листок

Зв'язку, і так дійшло до створення неперіодичного видання під назвою «Листи до Братів Фаміліянтів (ЛБФ)». Перше число видання з'явилося в грудні 1947 року в Мюнхені (Німеччина), під редакцією члена куреня «Лісові Чорти» Володимира Яніва. Це видання він продовжив редагувати до 1950 року. За словами Романа Барановського, у часописі друкували статті, інформацію про діяльність осередків, репортажі зі збіговищ (зустрічей), рад, досягнення членів куреня, діяльність їх у Пласті та громаді, творчість членів куреня [8, с. 206]. Деякі номери «Листів до Братів Фаміліянтів» присвячені конкретному осередку чи країні, де діють «Лісові Чорти». Наприклад, у 2017-ому році я мав змогу долучитися до написання випуску «Листів до Братів Фаміліянтів» ч. 201, що був присвячений 25-літтю кодла «Близниця» (осередку «Лісових Чортів» у Львові) та написав статтю «Традиційні заходи Близниці». Таким чином, цінність цих листів, окрім актуальної комунікації, у тому, щоб майбутні покоління могли прочитати про минулу діяльність та за бажанням відтворити свого часу ті заходи чи традиції, що були колись. Окрім цього, завдяки виданню члени куреня можуть знайомитися з членами куреня на іншому континенті, ніколи в житті не бачачи їх наяву. Всього було 206 випусків часопису – минулого століття його друкували і надсилали, а згодом, з розвитком інформаційних технологій, почали робити лише електронним. Усі друковані видання відскановані й знаходяться в медіархіві у Мефісто (так називають очільника куреня «Лісові Чорти» у молодших за віком членів куреня) Артема Жукова. Частину видань (з 2006 по 2018 рік) завантажили на сайт «Лісових Чортів», проте ця частина сайту – з обмеженим доступом: тільки зареєстровані члени куреня «Лісові Чорти» можуть прочитати ці видання.

Найбільш актуальним джерелом для досліджень «Лісових Чортів» є сайт куреня lch.org.ua, який адмініструють та наповнюють члени куреня. Сайт функціонував як мінімум 11 років – перший допис на сайті датується 10 жовтня 2007 року. До сучасного інтерфейсу сайт оновили 2015 року та поступово наповнювали його новими елементами. Особливість сайту – наявність відкритої та внутрішньої частини. Відкрита частина містить новини куреня, історичну

довідку, інтерактивні тести та анонси про заходи та кілька зразків літератури «Лісових Чортів» – ця частина присвячена загальній аудиторії. Внутрішня частина функціонує винятково для «Лісових Чортів» – у ній можна знайти більше творів «Лісових Чортів», зокрема видання «Листи до Братів Фаміліянтів» з 2006 по 2018 роки, інфографіку для кращого розуміння історії, традицій та важливих аспектів функціонування куреня. Кожен член куреня може зареєструватися на сайті для входу у внутрішню частину – там же можна спілкуватися між іншими зареєстрованими членами куреня. Адмініструє сайт Артем Жуков, а наповнюють матеріалами Андрій Чеберяк, Роман Тимоцько, Максим Бадік, Артем Жуков та інші охочі до публікацій члени куреня.

Ще одне джерело досліджень про «Лісових Чортів» – сайт 100krokiv.info, присвячений історії Пласту [34]. На сайті можна знайти матеріали, інтерв'ю, присвячені тим чи іншим пластовим подіям чи явищам, зокрема і про курінь «Лісові Чорти». Частина матеріалів посилається на джерела «Лісових Чортів» – наприклад, перший том книги «Лісові Чорти. Їх життя та буття» є джерелом публікації «Лісові Чорти в УВО та ОУН». Є і унікальні публікації, як «Однорівняк 3-го куреня УУСП Лісові Чорти в першу річницю свого існування, 1947» – саморобна газета, відсканована у Пластовому музеї міста Клівленд (США) [34].

Існують й інші джерела, що мають інформацію про «Лісових Чортів». У Пласті видавали загальнопластові часописи, у яких могли міститися згадки про членів «Лісових Чортів» – як і про інші пластові курені. Найвідомішим та найтривалішим пластовим виданням є «Пластовий Шлях». Наприклад, у випуску «Пластового Шляху» №3 (2015) я долучився до фіксування згадок про діяльність «Лісових Чортів», написавши статтю про найчисельніший регулярний захід українського Пласту – мистецький фестиваль «День Пластуна» (котрий здебільшого організовували «Лісові Чорти»). У медіа можна знайти публікації про відомих членів куреня та їх життєпис, згадуючи належність до «Лісових Чортів». Наприклад, таким матеріалом є стаття 2009 року в часописі «Україна

Молода» – «Ліс – як цілий світ» Мирона Горошка та Володимира Дудка. У ній розповідають про українського вченого, політичного та громадського діяча, міністра лісів Українського Державного Правління (1941-1942) Андрія П'ясецького та подають кілька абзаців про його членство у Пласті, зокрема в курені «Лісові Чорти» [3].

Отже, більшість досліджень про «Лісових Чортів» забезпечили члени куреня завдяки своїй літературі. З одного боку, це сприяє повноті та деталізації інформації, з іншого - може сприяти малій кількості негативних аспектів життєдіяльності «Лісових Чортів», що потенційно може демонструвати інформацію про «Лісових Чортів» неповно чи необ'єктивно. Проте, у численних випусках «Листів до Братів Фаміліянтів», котрі ми моніторили у пошуках інформації про архівні матеріали, можна знайти критичні тексти, що стосуються діяльності куреня. Критичне ставлення можна побачити і в листах членів куреня, що є у матеріалах віртуального музею.

У нашому магістерському проєкті я працюю над висвітленням матеріалів із архівів куреня «Лісові Чорти», щоб на основі діяльності цього куреня показати один з аспектів соціокультурної складової «Пласту». Зважаючи на потребу поширення цих матеріалів до ширшого кола людей, а також на відсутність можливостей та інфраструктури для реального музею, ми вирішили створити віртуальний музей матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти». Архів Уляни та Юрія Старосольських містить матеріали, що стосуються родини Старосольських. Юрій Старосольський є яскравим представником куреня «Лісові Чорти», тому ми вважаємо, що документи з побуту Старосольського зможуть передати соціокультурну діяльність тогочасного пластуна як приклад життя членів організації. Архів у фондovій збірці Бібліотеки Центру Шептицького містить матеріали багатьох «Лісових Чортів» – листи, грамоти тощо. Такі матеріали ширше репрезентують соціокультурну діяльність пластунів, оскільки стосуються цілого куреня. Позаяк частина з цих матеріалів фізично знаходиться у США, а інша частина – у фондovій збірці Бібліотеки Центру Шептицького Українського католицького університету, то станом на

зараз ці матеріали недоступні широкому загалу, що сприяє потребі концепції віртуального музею, доступного інтернет-користувачам по всьому світу (зокрема, і членам «Лісових Чортів» на різних континентах для кращого розуміння історії та побуту куреня). У наступному розділі розпишемо концепцію такого музею.

Підсумовуючи, завдяки виконаній роботі з операціоналізацією понять та інформацією про пластовий курінь «Лісові Чорти», ми підготувалися до створення магістерського проекту. Ми ознайомилися з визначенням музею, віртуального музею, інтерактивності та цифрової реальності. Ми дізналися про віртуальні музеї світу та України і провели аналіз декількох із них. У світі можна знайти низку прикладів віртуальних музеїв як доповнень до справжніх та самобутніх віртуальних музеїв, не прив'язаних до реальних будівель чи установ – у роботі лише декілька прикладів таких проектів. Є також мобільні додатки, що дозволяють легше знаходити та відвідувати віртуальні музеї зі смартфона. З перемінним успіхом явище віртуальних музеїв розвивається і в Україні. З усіх наявних зразків можемо побачити як переваги, так і недоліки – їх аналіз може дозволити спроектувати платформу для музею/виставки, що міститиме комбіновані переваги з кількох проектів чи підібрати з-поміж наявних найбільш коректний варіант для створення нових проектів схожої тематики. Також ми провели дослідження джерел пластового куреня «Лісові Чорти», дізналися про історію куреня, деякі з традицій та елементів діяльності. Здобута інформація допоможе створити віртуальний музей як завдяки врахуванню позитиву та недоліків чинних музеїв, так і через розуміння особливостей діяльності куреня «Лісові Чорти», що можуть зацікавити загал – фільтрування менш цікавих матеріалів та вибір більш привабливих для аудиторії. З огляду на висвітлення матеріалів про «Лісових Чортів», відвідувач віртуального музею зможе побачити приклади діяльності окремих членів Пласту «Лісових Чортів» загалом та спроектувати це на особливості діяльності «Пласту» загалом.

РОЗДІЛ 2

2.1 АВТОРСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ВІРТУАЛЬНОГО МУЗЕЮ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

Ідея виставки змінювалася у процесі магістерської роботи. У жовтні 2018 року йшлося про наукове дослідження на основі інформації, яку ми зберемо в архіві Українського музею та бібліотеки Стемфорда під час відрядження до США на програму від Магістерської програми з медіакомунікацій «Візуальний архів пам'яті української діаспори Нью-Йорка». У той час ми не могли фокусуватися на висвітленні конкретних даних, адже каталоги архіву не вдавалося дістати дистанційно. Із консультанткою Оксаною Палій домовилися, що у США я шукаю унікальну інформацію про Пласт, і, в разі успіху, працюю з нею, а в разі невдачі опрацьовуватиму архів пластового куреня «Лісові Чорти» у фондівій збірці Центру Шептицького Бібліотеки Українського католицького університету (архів раніше знаходився в Нью-Йорку).

У жовтні-листопаді 2018 року я відвідав Сполучені Штати Америки та впродовж близько двох тижнів перебував у місті Стемфорд, штат Коннектикут, для праці у програмі «Візуальний архів пам'яті української діаспори Нью-Йорка». Там я познайомився з кураторкою Українського музею та бібліотеки Стемфорда Любов'ю Волинець. Пані Волинець провела екскурсію приміщеннями Музею та бібліотеки і допомогла відшукати матеріали, що мене цікавили. Зокрема, в одній з кімнат кілька книжкових полиць були присвячені Пласту. Матеріали, що там знаходяться, були некаталогізовані та розташовані у хаотичному порядку, тому упродовж дослідження архіву я впорядкував пластові матеріали та посприяв їх каталогізації. Серед матеріалів, що були там, не було великої кількості ексклюзиву: переважно це були періодичні видання, що також збережені в архівах в Україні. Були там і матеріали, що стосуються конкретно пластового куреня «Лісові Чорти», членом якого я є. Проте, за повідомленням членів куреня, що ознайомлені з пластовою пресою, ці твори вже присутні в Україні в фізичному чи оцифрованому вигляді. У результаті відрядження до США за допомогою Любові Волинець вдалося знайти унікальні дані, що

стосуються Пласту – архів Уляни та Юрія Старосольських. Юрій Старосольський при житті був членом куреня «Лісові Чорти» та мав найвищий пластовий титул: «Начальний пластун». Юрій та Уляна були братом і сестрою, тож ми припустили, що в їх архіві будуть матеріали, що стосуються діяльності Юрія Старосольського, а отже матеріали стосуватимуться діяльності куреня «Лісові Чорти». Таким чином, з'явилася ідея поєднати дані, знайдені в архіві у Стемфорді та у Львові, спільною характеристикою яких буде діяльність пластового куреня «Лісові Чорти». Через те, що час перебування в архіві був обмежений (близько 2-ох тижнів), ми застосовували сканування лише частини документів цього архіву. Значна частина архіву була іноземною мовою, а також не до кінця зрозуміла через недосконале знання біографії власників архіву. Аналізуючи та відбираючи інформацію у Стемфорді, ми ризикували втратити багато часу. Через ці причини відбір матеріалу цього архіву для дослідження вирішили зробити уже після закінчення відрядження. З-поміж документів архіву ми відсканували близько 1000 документів. Усі відскановані матеріали зберігаються на моєму приватному хмарному сховищі Google Drive.

Після повернення до Львова ми вирішили, що наукове дослідження на основі документів сім'ї Старосольських буде доволі вузьким і може не зацікавити сторонню аудиторію – не членів «Пласту». Тому ухвалили рішення працювати також і з архівом куреня «Лісові Чорти» у фондівій збірці Бібліотеки Центру Шептицького Українського Католицького Університету. Переглядаючи матеріали цього архіву, датовані переважно ХХ-им століттям, ми вирішили, що вони є привабливими за формою та змістом для демонстрації. Об'єднують матеріали двох архівів три ключові речі: вони прямо чи частково стосуються пластового куреня «Лісові Чорти», більшість матеріалів датовані ХХ-им століттям, а також висвітлюють діяльність пластунів у діаспорі. Ці характеристики будуть притаманні усім матеріалам нашого магістерського проекту. На основі речей побуту та кореспонденції (що складала більшість архіву), а також матеріалів з архіву Юрія та Уляни Старосольських (що також лише з ХХ століття), можна продемонструвати особливості діяльності

найчисельнішого пластового куреня «Лісові Чорти» у минулому столітті. Вирішили назвати цей проект «Віртуальний музей Лісових Чортів».

Спершу обрали формат веб-сайту з 3D-моделюванням об'єктів – ми припустили, що об'ємні артефакти цікаво розглянути з різних ракурсів, що посилює б у користувачів відчуття реальності при перебуванні у віртуальному музеї. Також формат веб-сайту оптимальний з огляду на відсутність місця для постійного реального музею «Лісових Чортів». Проте з огляду на високі вимоги компетентності та відсутність достатньої кількості часу ідею з 3D-моделювання нам довелося відхилити. З-поміж форматів дослідження обрали кінцевий формат віртуального музею – веб-сайт із зображеннями матеріалів. Досягнути такого результату можемо завдяки фотографуванню та скануванню матеріалів. Це оптимальний варіант з огляду на наявність сучасних технологій висвітлення даних для охоплення ширшої аудиторії та на те, що з досяжних форматів цей підійде найкраще для відчуттів користувачів музейних експонатів на відстані. Для прикладу ми взяли сайт thngs.co, про який згадували у першому розділі. Окрім факту про фокусування на зображеннях речей, ми звернули увагу на деталізацію цих зображень. На сторінці експонату є кілька фото – річ демонструють або з різних ракурсів, або розбирають на деталі та фотографують деталі. Матеріали наших архівів часто мають ризик крихкості, або є цілісними, тож розкласти на окремі деталі не вийде майже жодну з наших речей. Проте ми візьмемо приклад із фотографування різних ракурсів об'єкта. Прикладом може служити артефакт під назвою «Булава Люципера Ярка І», який можна розглянути з кількох сторін завдяки низці фото. Серед сталих описових категорій виділили обов'язковими лише назву та рік експоната, адже матеріали є достатньо різні для вужчої стандартизації: це допомагало б структурі, але може зашкодити контенту, що не пасує до жодної з категорій, але допомагає розкрити значення експонату.

Таким чином, для медіапроекту ми використовували матеріали із двох доступних нам архівів: архів Уляни та Юрія Старосольських в Українському музеї та бібліотеці Стемфорда (США), а також архів пластового куреня «Лісові Чорти» у фондівій збірці Центру Шептицького Бібліотеки Українського

Католицького Університету. Одним з найбільших викликів у продумуванні концепції проекту став пошук його форми, що могла б зацікавити людей. Я належу до організації «Пласт» понад 16,5 років, а в курені «Лісові Чорти» – понад 4,5 роки, тож уже саме висвітлення даних про життя мого куреня є цікавим для мене та інших пластунів із «Лісових Чортів». Попри це, хотілося б залучити більше людей до зацікавлення темою – можливо, такий проект спонукатиме їх оцінити роль «Пласту» та куреня «Лісові Чорти» в історії України, зацікавить аудиторію глибше дізнатися про соціокультурні умови пластунів того часу або заохотить користувачів музею вступити до Пласту чи навіть «Лісових Чортів». Тому було важливо дивитися відсторонено на дані – не лише як пластун, а й як людина поза організацією. Підбираючи матеріали, важливо знати, чим конкретний експонат зацікавить користувача. Зважаючи на зміст архівних матеріалів, ми вирішили зробити віртуальний музей, що містив би дві загальні категорії: «артефакти» та «документи». Артефактом Фрідріх Вайдахер називає об'єкт, створений внаслідок людської діяльності; може мати культурне значення для людини [1, с. 557]. Коректне для нашої роботи визначення документа подає «Словник української мови: в 11 томах»: письмовий твір, грамота, рисунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе [11, с. 356]. За цими визначеннями, документ також є артефактом. Проте у нашому проекті документами називаємо ті артефакти, ключовою цінністю яких є письмовий текст, натомість артефакти у нашій роботі передбачатимуть предмети, що вирізняються особливою формою. Так, наприклад, грамоту Юрію Старосольському за службу в Бібліотеці Конгресу США вважатимемо документом (адже тут, на нашу думку, ключовим є письмовий текст), а вугілля з ватри «Лісових Чортів» – артефактом (бо, з нашої точки зору, ключовою та візуально привабливою у матеріалі є форма). Серед документів виділяємо ще одну категорію – «Документи Юрія Старосольського», де будуть ті матеріали, що вдалося знайти в архіві Уляни та Юрія Старосольських. Виділяємо їх в окрему підкатегорію категорії «документи», оскільки ми маємо велику кількість документів зі Старосольським. Отже, на веб-сайті буде можливість переглядати дві категорії та одну підкатегорію, яку

розташуємо у відповідній категорії («документи»). На цих сторінках будуть зображення-*preview*, на які можна буде натискати, щоб перейти на сторінку конкретного, зображеного на цьому зображенні експонату. Кожен експонат матиме унікальну сторінку. На сторінку деяких матеріалів додамо лише одне зображення (наприклад, лист, що містить аркуш, що заповнили лише з одного боку), до інших – по кілька (лист на декілька сторінок, артефакт з різних ракурсів тощо). До кожного з матеріалів додамо опис, який складемо на основі джерел діяльності «Лісових Чортів». А на головній сторінці додамо кнопку «Про проект», натиснувши на яку, користувач переходить на сторінку, де може прочитати пояснення про музей, «Пласт» та курінь «Лісові Чорти».

Щодо порад на майбутнє, то покращити такий музей ми можемо додаванням інтерактивності. По-перше, за наявністю часу та ресурсів здійснити 3D-моделювання експонатів – серед них є неординарні фізичні предмети, що було б цікаво відчутися на дотик чи максимально до цього наблизитися. По-друге, до всіх речей можна встановити аудіоряд, відеоряд чи асоціативні світлини, що демонструватиме та припинятиме демонструвати музей за бажанням користувача. Наприклад, при публікуванні листування можна надати фото адресата і адресанта, а також озвучити листа відповідною до змісту написаного інтонацією. При публікуванні сувеніра від «Лісових Чортів» Австралії можна, окрім 3D-моделі сувеніра, демонструвати фото перших власників сувеніру чи заходів в Австралії, що проводили «Лісові Чорти». Для людей, що не бачать, можна підв'язати аудіоряд до кожного експонату, щоб якомога більше людей мало змогу ознайомитися з важливими архівними матеріалами пластового куреня «Лісові Чорти» як прикладами їх суспільної діяльності. Таким чином, ми охопимо ще більше аудиторії для нашого проекту. Також можна встановити на головній сторінці веб-сайту кнопку «*donate*», чим дати можливість людям підтримати фінансово проект або загалом «Пласт» чи конкретно курінь «Лісові Чорти» (залежатиме від домовленостей з очільниками груп та можливості безкоштовно встановити таку кнопку). Проте ці характеристики можна створити і розвивати уже після презентації магістерської роботи – на це необхідно більше

часу та навичок. Більше того, Віртуальний музей Лісових Чортів можна буде поступово наповнювати матеріалами і після захисту магістерського проекту.

Проаналізувавши різні формати віртуальних музеїв та особливості артефактів архівів пластового куреня «Лісові Чорти», можемо підібрати формат для Віртуального музею Лісових Чортів. Оскільки реального музею «Лісових Чортів» станом на червень 2019 року не існує, то визнаємо неможливим робити аналогічні формати, як із віртуальними турами «Лувра» чи музею «Метрополітен» – наші артефакти не мають окремих залів для водночас естетичного та безпечного зберігання. Тому можна розглянути ті варіанти віртуальних музеїв, що в реальності не існують як установи. Зокрема, зручним, естетичним та мінімалістичним є формат музею речей на сайті thngs.co, з якого ми запозичимо декілька характеристик для нашого віртуального музею. Результатом проекту стане веб-сайт із віртуальним музеєм, де знаходитимуться зображення архівних матеріалів з описом. Спершу був варіант зробити цей музей у форматі 3D, проте згодом через брак часу та компетенції ми вирішили зробити фотографії та сканування матеріалів. При обранні матеріалів варто керуватися тим, чи зможе той чи інший матеріал зможе зацікавити людину поза організацією, і завдяки чому. При бажанні, проект можна вдосконалювати у майбутньому завдяки новим ідеям за наявності часу та ресурсів. Проект назвемо «віртуальний музей Лісових Чортів».

2.2. Реалізація Віртуального музею Лісових Чортів

Для реалізації Віртуального музею Лісових Чортів треба здійснити низку етапів праці. Одним з ключових етапів став відбір артефактів та документів, що будуть опубліковані на сайті. З-поміж тисяч матеріалів обрали 12 артефактів та 50 документів (більша частина з яких стосується життя Юрія Старосольського, а інші – діяльності «Лісових Чортів»). Така кількість є оптимальною з огляду на обмеженість у часі та ресурсах, а також на потребу у вчасній верифікації проекту. Якщо веб-сайт матиме чимало помилок, які слід буде виправляти, то це легше зробити із меншою кількістю матеріалів. Після виправлення помилок і

пройдення «тестового періоду» – коли сайт перегляне значна кількість людей – можна буде зробити висновки, виправити недоліки та дозавантажувати інші артефакти і документи згодом. Артефакти обирали, спираючись на унікальність, цінність для користувача та доступність візуалізації. Наприклад, на сайті поки не буде пластових платівок чи діо-фільмів, хоч вони і є в архіві у Центрі Шептицького, адже їх формат потребує окремого, складнішого оцифрування. Обирати документи було складніше, оскільки їх кількість була великою. Ми визначали важливість документа з огляду на два фактори: по-перше, це суть документа – що саме пишуть, про що пишуть, як про це пишуть, чи є це важливою сферою для розуміння соціокультурної діяльності пластового руху ХХ століття; по-друге, автори документів: якщо це пише хтось, хто мав у той час важливу посаду або був відомою особою, то такий матеріал також заслуговує на публікацію. Прикладом першого фактора є документ, у якому член «Лісових Чортів» пише листа Мамоннику (обов'язки на посаді Мамонника – завідувати фінансами старших за віком «Лісових Чортів») щодо непогашення боргу та визнає, що основною причиною була «моя лінивість». Такі листи показують готовність пластунів визнати неприємні для себе факти, що є неординарним явищем в суспільстві. Прикладом другого фактора є листи до останнього президента УНР в екзилі, члена «Лісових Чортів» Миколи Плав'юка чи від Люципера Ярка І. Ці листи демонструють нам стиль письма важливих для куреня чи суспільства осіб, можуть показати унікальний підпис цих людей та контекст залученості до комунікації. Наприклад, в одному з листів Миколі Плав'юку нагадують, що він зробив замовлення на книги, а отже потрібно розрахуватися. Такий документ показує, що люди, котрі стають успішними чи мають поважні посади, можуть забувати заплатити гроші.

Іншою частиною був опис матеріалів. Це одна з найскладніших і найтриваліших справ, оскільки часто документи є іншомовні, а також стосуються інших країн, поняття з яких не завжди є зрозумілими. Іноді незрозумілі умови, за яких виданий той чи інший документ, або незрозуміла особа, що написала лист. В таких випадках завдяки літературі про «Лісових

Чортів», біографії членів куреня чи загалом інтернет-пошуковика вдається знайти інформацію, що дозволяє глибше зануритися в контекст матеріалу. Одним з цікавих прикладів важкості дослідження було встановлення року виготовлення булави Ярка І – змогли встановити лише рік, коли ця булава уже точно була (фото з булавою з відповідного року), а також коли вона була вдосконалена до сучасного стану (також фото з вдосконаленою булавою). Потреба пошуку інформації спонукає читати пластову літературу, що є дуже пізнавальним з точки зору фактажу, особливостей тогочасної української мови, дизайну часописів тощо. Ці ж часописи допомагають ідентифікувати точну дату подання кандидатом заяви на вступ до «Лісових Чортів» – якщо на заяві вказаний лише рік, тоді шукаємо всі випуски за цей рік та знаходимо, в часі якої події того чи іншого кандидата прийняли. Відповідно, якщо такої інформації не знаходимо, то можемо зробити висновок, що, ймовірно, кандидата не прийняли до куреня «Лісові Чорти». Завдяки пошуку опису до артефактів ми дізналися важливу інформацію про світовий скаутинг. Так, з листа Юрію Старосольському від представника «D.P.Scouts» ми почали шукати, що це за структура, та виявили, що D.P. – це «displaced persons», тобто переміщені особи (внаслідок воєн), а в Європі існував скаутинг серед переміщених осіб [29]. Якщо порівнювати два архіви, то в архіві Юрія та Уляни Старосольських (точніше, тій частині, яку я відсканував і можу переглядати) були листи, посвідчення, фотокартки, грамоти, вирізки з газет, що стосуються Юрія Старосольського чи його сім'ї. Найцікавішими для мене стали документи з різних інституцій, що стосуються Старосольського. Наприклад, лист від посадовця Генеральної Губернії, що входила тоді до складу Третього Райху – можливо, я вперше побачив символ німецької свастики не в контексті ідеологічних чи злочинних дій (марші військ, вітання Гітлера на стадіоні тощо), а в контексті документу, що підпорядкований державі (див. Додаток А). Також важливими для висвітлення були посвідчення від Бібліотеки Конгресу США, National Geographic Society та вирізки із газет із США, де згадують Юрія Старосольського (див. Додаток А). Це підкреслює важливість людини для суспільства, авторитетних організацій. На прикладі Юрія

Старосольського ми бачимо, яким корисним суспільству може бути пластун та член куреня «Лісові Чорти». Натомість в архіві у Центрі Шептицького є матеріали, що стосуються ширшого кола людей – куреня «Лісові Чорти». Переважно архіви стосувалися діяльності куреня за кордоном, адже упродовж багатьох десятиліть «Пласт» був заборонений в Україні. Так, серед документів є рукописні та друковані на друкарській машинці листи, що стосуються визначних постатей куреня Яреми Весоловського (перший керівник куреня), Богдана Гаврилишина (громадський діяч та економіст), Миколи Плав'юка (останній президент УНР в екзилі), а також адресатом чи адресантом яких є пластуни з «першої тринадцятки» – так називають перших тринадцятьох членів «Лісових Чортів», які вирушили у мандри з 23 липня по 6 серпня 1922 року. Також серед листів є цікаві зразки протоколів рад «Лісових Чортів», листів з вимогою погасити борги та креативних гумористичних відповідей на листи такого типу. Є документи, які підтверджують тимчасове перебування у «Лісових Чортах» політтехнолога п'ятого президента України Петра Порошенка, народного депутата України Ігоря Гриніва. До цього можна легко можна було зібрати усні свідчення очевидців, проте письмових доказів бракувало. Згідно з ксерокопією «Адресаря» (книги, де зберігають особисті та контактні дані «лісових Чортів») 1994 року, Ігор Гринів був членом «Лісових Чортів» та мав третій ступінь в курені – «чортеня». Щоправда, в «Адресарі» не було вказане порекло Гриніва, хоч його повинні дати під час переходу на третій ступінь. У цьому ж архіві знайшли статтю, де група пластунів просить пластове керівництво розглянути питання виключення Ігоря Гриніва з організації через особливості поглядів на розвиток Пласту (див. Додаток А). Такі матеріали зможуть бути цікавими для «непластового» загалу, адже пов'язують невідоме (діяльність куреня) з відомим (діяльність українського політика). Особливої уваги в архіві заслуговує «булава Ярка І» – тотем Яреми Весоловського при виконанні обов'язків Люципера, дерев'яний бумеранг від «Лісових Чортів» з Австралії, горнятко зі святкування 75-ліття «Лісових Чортів», вугілля від ватри з підписом, а також кілька заяв від кандидатів до куреня – кожен, хто хоче приєднатися до «Лісових Чортів», має

придумати, підготувати і принести заяву, яка якнайкраще характеризує цю людину. Ці та низка інших артефактів і документів ми відібрали для детальнішого аналізу та праці з ними.

Найскладніший процес у проекті стосувався створення веб-сайту віртуального музею. За основу ми взяли платформу Wordpress, з якою я мав досвід роботи на заняттях Магістерської програми з медіакомунікацій. Із платформою вперше і востаннє працював понад рік тому, тож при виконанні задуманого виникало все одно чимало труднощів. У питаннях створення сайту мене консультувала викладачка Магістерської програми з медіакомунікацій Ірина Герасимук.

Спершу ми працювали над архітектурою сайту. За планом, це мала бути головна сторінка, на якій є можливість обрати дві категорії, клацнувши на кнопки «артефакти» або «документи», а ще натиснути на кнопку «про проект», що переведе на сторінку з інформацією про музей. Також на головній сторінці має бути кнопка пошуку на сайті. Вона мала діяти за розпізнаванням слів в назві та описі експонату. Якщо користувач запам'ятав якийсь із документів/артефактів та хоче його знайти, то можна ввести будь-яке слово, що є у назві чи описі, щоб знайти цей експонат.

Якщо користувач натискає на кнопку «документи» чи «артефакти», сайт завантажує сторінку, де розташовані відповідні експонати. Так, на сторінці «артефакти» є 12 експонатів, а на сторінці «документи» – 21 документ + кнопка з підкатегорією «Документи Юрія Старосольського». Перейшовши за цією підкатегорією, з'являється сторінка, де розташовані 29 документів з архіву Уляни та Юрія Старосольських, що стосуються Старосольського. Таким чином, усього на сайті є 62 експонати.

Як сторінка «документи», так і сторінка «артефакти» потребувала програмування грамотного розташування експонатів. Для цього ми зробили низку дій. По-перше, знайшли можливість розділити площу для експонатів на 4 колонки. У цих колонках, за планом, мали бути зображення-preview експонатів та їх назви, на які можна буде клацнути, щоб сайт перевів користувача на

сторінку кожного окремого експоната. По-друге, при вставленні цих зображень-preview стало зрозуміло, що різниця у їх розмірі не дозволяє зробити рівну сітку зображень. Через це ключове (бо на один експонат зображень може бути декілька) зображення кожного експонату ми змінили до однакових розмірів – 300x225. По-третє, частина зображень важила більш, ніж 2 мегабайти, що для платформи Wordpress є верхньою межею доступності завантаження медіафайлів. Тому такі зображення також довелося зменшити у розмірі через програму Adobe Photoshop. По-четверте, біля кожного із зображень-preview ми маємо помістити текст назви експонату – щоб відвідувач міг одразу зрозуміти, який із експонатів йому було б цікаво подивитися. Для рівності та симетрії сітки зображень текст назви кожного експонату мав мати однакову кількість рядків – ми обрали дворядковий розмір, тож назви, які до того надали експонатам, ми змінили відповідно до потреб симетричності сітки. Варто зазначити, що екран мого гаджета є доволі невеликим, тож конструювання сітки було найскладнішим через викривлену геометрично картину при редагуванні сторінки.

Наступна частина програмування – зробити із зображень-preview кнопки, які б переносили користувача на відповідний до зображення-preview експонат. Для цього необхідно було спершу створити сторінку для кожного з 62-ох експонатів. Ці сторінки ми називали відповідно до пронумерованих перед цим експонатів (для того, щоб було простіше присвоювати посилання на сторінку до відповідного зображення-preview). Сторінки експонатів ми також вбудовували в архітектуру, відносячи їх до сторінки, з якої на них можна потрапити (це «артефакти», «документи» або «документи Юрія Старосольського»). Опісля до кожного зображення-preview ми підв'язували відповідне посилання на сторінку цього експонату. Тоді таке ж посилання ми підв'язували і до тексту з назвою зображення, щоб користувач міг клацнути і на зображення, і на текст. Після завершення цієї стадії роботи я змінював місцями кнопки з зображеннями, щоб яскраві та бліді зображення експонатів перетиналися на всьому екрані, а не на, наприклад, лише одній колонці. В результаті, веб-сайт має 67 унікальних сторінок.

Після цього треба було заповнити сторінки експонатів інформацією та зображеннями. Для зображень на сторінках ми використали плагін «Modula», що зручний для створення зручного способу переглядати зображення. Плагін передбачає створення об'єктів з різною кількістю зображень – галереї – та дозволяє редагувати порядок фотографій, їх розміри на сторінці. Ще одна перевага цього плагіну – переходячи на одне з зображень, користувач може залишитися на тій же сторінці – так само, як і перемикає різні зображення одного експонату можна, не виходячи з режиму ввімкненої галереї, а просто боковими стрілками клавіатури чи кліком мишкою на бокові стрілки обабіч зображення. Для оптимальної роботи спершу ми створили 62 галереї «Modula» – по одній на кожен експонат – і пронумерували кожен відповідно до номерів експонатів. Тоді до кожної з галереї додаємо зображення (залежно від кількості їх у експонатів) та розташовуємо їх відповідно до кількості зображень для привабливого інтерфейсу на сторінках і зберігаємо. Ще один крок – вставляємо описи експонатів (див. додаток А) завдяки вставленню блоку «Paragraph» та виділяємо жирним шрифтом ключові для користувача слова (обираємо для виділення ті слова, що найважливіші для розуміння суті експонату). Галереї після цього зберігаємо. Після цього у пронумерованих сторінках, які уже підв'язані до кнопок зображень–preview, ми вставляємо галереї та перевіряємо, як виглядає сторінка кожного експоната, і за потреби редагуємо розміри чи розташування зображень у галереї. Такі перевірки ми використовували не лише наприкінці процесу, а й в різні етапи. Найважче було змінювати розміри зображень, оскільки я довго не міг зрозуміти, як саме це можна робити (потягнути за правий нижній кут зображення у галереї «Modula»).

Однією із зображень–preview–кнопок на сторінці «документи» є кнопка «Документи Юрія Старосольського», що переводить користувача на однойменну сторінку. Все, що ми здійснювали на цій сторінці – це те саме, що описали у попередньому абзаці (частина з цих сторінок і галереї – 29 – стосуються саме сторінки «Документи Юрія Старосольського»).

Наступним кроком було заповнення сторінки «про проект», а після цього – виправлення недоліків (перевірка розмірів зображень, зміна кольорів кнопок, розтягнення зображення на головній сторінці тощо).

Wordpress-тема веб-сайту – Orfeo, адже вона пасує до музею за дизайном фонових зображень (у кожній сторінки є своє фонове прямокутне зображення, що розташоване позаду тексту з назвою на всю широту екрана) та шрифтів (особливо шрифт Montserrat). На момент закінчення текстового варіанту магістерського проекту веб-сайт Віртуального музею Лісових Чортів ще не опублікували – його можна переглядати на моєму гаджеті за адресою <http://localhost/wordpress52>. Із фінальної версії концепції не вдалося лише цілком налаштувати пошук на сайті. Ми припускаємо, що цю функцію вдасться незабаром запуснути. До моменту захисту дипломної роботи сайт опублікуємо та надамо посилання на нього. Створений Віртуальний музей Лісових Чортів відображає соціокультурні аспекти пластового руху на прикладі матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти».

Підсумовуючи, нам вдалося ознайомитися з архівами, опрацювати їх матеріали, відібрати, підготувати концепцію та опис та створити сайт із віртуальним музеєм. З-поміж варіантів форматів ми обрали найбільш оптимальний для нашої ситуації формат віртуального музею, де експонатами будуть зображення артефактів і документів з архівів Уляни та Юрія Старосольських та фондової збірки Бібліотеки Центру Шептицького. Можна було б обрати більш ефектний та сучасний формат, проте для цього потрібно більше часу та ресурсів. В цьому ж розділі ми описали процес створення Віртуального музею Лісових Чортів. Розписали архітектуру сайту, порядок програмування та труднощі, з якими стикалися упродовж створення Віртуального музею Лісових Чортів. В результаті, цей віртуальний музей відображає соціокультурні аспекти пластового руху на прикладі матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти». Усього є 12 артефактів та 50 документів з описами та різною кількістю зображень, які може переглянути інтернет-

користувач та робити висновки про соціокультурні аспекти «Пласту» з побаченого.

Висновки

Упродовж праці над проектом вдалося виконати всі завдання магістерської роботи. Ми опрацювали та проаналізували архівні матеріали пластового куреня «Лісові Чорти» в Українському музеї та бібліотеці в Стемфорді. Виявили значні обсяги матеріалу та обрали для аналізу лише частину – документи з архіву Уляни та Юрія Старосольських. При аналізі цих документів відфільтрували менш значущі та обрали найважливіші для віртуальної виставки. Такий же процес ми виконали із архівними матеріалами пластового куреня «Лісові Чорти» у фондovій збірці Центру Шептицького Бібліотеки Українського католицького університету. В результаті, з обох архівів відібрали низку артефактів і документів.

Для аналізу документів ми використовували літературу, зокрема мемуарні тексти пластового куреня «Лісові Чорти». Це було необхідно для ідентифікації контексту низки артефактів та документів. Наприклад, розглядаючи заяви на вступ до «Лісових Чортів», завдяки моніторингу різних номерів часопису «Листи до Братів Фаміліянтів» ми дізналися, чи прийняли цих людей до куреня після їх заяв. Або фотографії із двох томів книги «Лісові Чорти. Їх життя та буття» допомогли ідентифікувати приблизний час створення чи модифікації булави Ярка І. Нам також вдалося оцифрувати архіви за допомогою фотоапарату, сканувальної машини та програми Adobe Photoshop. Артефакти доступні до перегляду з різних кутів, а документи відскановані у високій якості.

Для створення Віртуального музею Лісових Чортів ми ознайомилися та проаналізували тематику таких музеїв, з'ясували понятійні особливості та побачили низку прикладів віртуальних проектів. У визначенні VIMM «віртуальний музей» – це цифрова реальність, що спирається на характеристики музею, щоб доповнити, покращити чи збільшити музей через персоналізацію, інтерактивність, досвід користувачів і багатство змісту. При аналізі прикладів знаходили позитивні та негативні якості проектів. Серед критеріїв звертали увагу на інтерфейс та UX, а також на інформативність. Найбільш оптимальним прикладом став сайт-музей речей things.co – наш проект є схожим на цей сайт.

Для створення сайту ми відібрали артефакти, відфотографували чи відсканували їх, написали опис до кожного, перед тим моніторивши різні джерела для здобуття інформації. Весь наявний контент розмістили на веб-сайті, створеному на платформі Wordpress. Користувач сайту може роздивитися архівні матеріали пластового куреня «Лісові Чорти», а також прочитати їх опис, дізнатися про їх походження. Всього на сайті 62 унікальних експонати на різні тематику, що стосується «Лісових Чортів» та «Пласту».

Підсумовуючи, робота принесе користь у практичному й теоретичному сенсі. По-перше, аналіз та висвітлення архівних матеріалів пластового куреня «Лісові Чорти» є вагомим напрацюванням як для інших дослідників Пласту, так і для теперішніх пластунів, що цікавляться історією своєї організації у діаспорі. Елементи діяльності куреня «Лісові Чорти» як частини «Пласту» можна сприймати як вагомий елемент соціокультурної діяльності пластового руху в ХХ столітті. Користувачі віртуального музею переглядатимуть артефакти і документи та доповнюватимуть свої знання про тогочасний «Пласт» речами, стилем спілкування у листах, рівнем виготовлення афіш тощо. Цінністю проект може стати і для членів куреня «Лісові Чорти» – публікування документів та артефактів дасть змогу об'єктивніше вивчати історію куреня. По-друге, ця магістерська робота є оригінальним зразком створення віртуального музею. Охочі зробити віртуальні виставки в майбутньому зможуть аналізувати нашу роботу, посилатися на неї, запозичувати формат та вдосконалювати його своїми ідеями. Віртуальний музей Лісових Чортів є відкритим до доповнень та покращень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайдахер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянґ, Х. Назаркевич. – Львів: Літопис, 2005. – 632 с.
2. Гончарова Д. Трагічна історія одного дня: події Майдану вперше відтворили у віртуальній реальності [Електронний ресурс] / Діана Гончарова, Віталій Носач, Валентина Балабанова. – 13.09.2018. – Режим доступу до ст. : <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/tragicheskaya-istoriya-odnogo-dnya-sobytiya-1536838557.html> .
3. Горошко М. Ліс – як цілий світ [Електронний ресурс] / Мирон Горошко, Володимир Дудок. – 27.08.2009. – Режим доступу до ст. : <https://www.umoloda.kiev.ua/number/1477/171/51940/> .
4. Кодекс Лісових Чортів. – Івано-Франківськ, 2019. – 107 с.
5. Кодекс Лісових Чортів. – Нью-Йорк, 1997. – 103 с.
6. Кузьмович О. Табір юнаків на “Великому Лузі / Ольга Кузьмович // Свобода. Ukrainian Weekly section. 1958. – 4р.
7. Лісові Чорти. Їх життя і буття 1922-1945. – Вашингтон, 1983. – 232 с.
8. Лісові Чорти. Їх життя і буття 1945-2007. – Львів, 2010.
9. Музеї України просто неба [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ст. : <http://museums.authenticukraine.com.ua/ua/> .
10. Річний звіт Пласту (2018) [Електронний ресурс] / 2019. – Режим доступу до ст. : <https://www.plast.org.ua/about-plast/annual-report-2018/> .
11. Словник української мови: т. 2 // [А. П. Білоштан, М. Ф. Бойко, В. П. Градова, Г. М. Колесник, О. П. Петровська, Л. А. Юрчук]. – К: Наукова думка, 1971. – 550с.
12. Содоль П. Лист Архд. Графа піці до редактора «Листів до Братів Фаміліянтів» / Петро Содоль // Листи до Братів Фаміліянтів. – №157. – 1993 – С. 9.

13. Хохлова Д. Things – интернет-каталог для любых вещей [Электронный ресурс] / Дария Хохлова. – 30.09.2015. – Режим доступа до ст. : <https://vc.ru/tribuna/10875-thngs> .
14. Юрчук І. Святкуємо, целебруємо / Іриной Юрчук // Листи до Братів Фаміліянтів. – №125. – 1978 – С. 8-10.
15. Alan B. Craig. Developing Virtual Reality Applications / Craig A., Sherman W., Will J. – Amsterdam : Morgan Kaufman Publishers, 2009. – 448p.
16. Bianchini R. When museums became virtual – Part 1: the origins / Ricardo Bianchini [Электронный ресурс] – 09.08.2018. Режим доступа до ст. : <https://www.inexhibit.com/case-studies/virtual-museums-part-1-the-origins/>
17. Cosmos: Birth of a New Age [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://thngs.co/show/cosmos> .
18. Crawford C. On interactive storytelling/ Chris Crawford – New Riders, 2013. – 343p.
19. English Oxford living Dictionaries [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : https://en.oxforddictionaries.com/definition/virtual_reality .
20. Experience Louvre Museum in Virtual Reality [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://www.youvisit.com/tour/louvre-museum> .
21. Miller G. The Virtual Museum: Interactive 3D Navigation of a Multimedia Database / Gavin Miller, Eric Hoffert, Shenchang Eric Chen, Elizabeth Patterson, Dean Blackketter, Steve Rubin, Sally Ann Applin, Derrick Yim, Jim Hanan // The journal of visualization and computer animation. vol. 3. – 1992. – p.183-197.
22. Missions and objectives [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://icom.museum/en/about-us/missions-and-objectives/> .
23. Morton Heilig's Sensorama (Interview).mov [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://www.youtube.com/watch?v=vSINEBZNCks> .

24. Morton Heilig's Sensorama Promo late 1980's [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://vimeo.com/246184069> .
25. Museum Definition [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> .
26. Museum Virtual Tours [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://naturalhistory.si.edu/about/virtual-tour> .
27. Online Tours [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://www.louvre.fr/en/visites-en-ligne> .
28. Polycarpou C. The ViMM Definition of a Virtual Museum [Электронный ресурс] / Christiana Polycarpou. – Режим доступа до ст. : <https://www.vimm.eu/2018/01/10/the-vimm-definition-of-a-virtual-museum/> .
29. Scouting in displaced persons camps [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : https://www.wikiwand.com/en/Scouting_in_displaced_persons_camps
30. The Met 360° Project [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://www.metmuseum.org/art/online-features/met-360-project> .
31. The Met 360° Project [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8HAKqKX065Bm4la3BM3C3bSkN-Xxu8Hr> .
32. Thngs.co [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : <https://thngs.co/>
33. Virtual Multimodal Museum (ViMM) [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : https://www.dropbox.com/s/p8iloncortok5nr/ViMM_Presentation_incl_Video_Clip_9_4_2017.zip?dl=0&file_subpath=%2FViMM_Presentation_incl_Video_Clip_9_4_2017.pptx# .
34. 100kroktiv.info [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ст. : 100kroktiv.info.

ДОДАТКИ

Додаток А. Опис до матеріалів

Частину назв на сайті змінили через потребу вирівнювання сітки preview–зображень. Також на сайті частину слів опису кожного експонату ми виділили жирним, щоб звернути увагу на найважливіше в описі.

1. Лист від скаутів–переселенців.

Рік виготовлення: 1949

«D.P.» – «displaced persons», тобто «переміщені особи». Після Першої та Другої світових воєн у таборах для переміщених осіб існував скаутинг.

Автор листа – комісар скаутів–переселенців у Німеччині та Австрії Жан Моннет.

У листі комісар шкодує, що Старосольський не зможе відвідати Gilwell Park у Лондоні – один із центрів скаутської діяльності Великої Британії.

Моннет зазначає, що втішений приводом – еміграцією до США, й бажає щастя Старосольському та його дружині. Ймовірно, Юрій Старосольський відвідував Gilwell Park раніше.

2. Список пройдених курсів в університеті.

Рік виготовлення: 1931

Старосольський здобув ступінь магістра (відділ права) у 1931 році в Львівському університеті імені Яна Казимира (зараз Львівський національний університет імені Івана Франка).

Серед предметів – римське право, історія польського законодавства, історія законодавства Західної Європи, конституційне право, міжнародне право тощо.

3. Квитанція на виплату за барельєф «Святий Юрій».

Рік виготовлення: 1948

У квитанції фіксують передачу 1800 німецьких марок Юрієм Старосольським за пласкорізьбу (синонім до слова «барельєф») «Св. Юрій» у Мюнхені.

4. Довідка про перебування у таборі для переселенців

Рік виготовлення: 1949

У довідці керівництво табору фіксує момент прибуття (червень 1945, після перебування у польському таборі «Плзень–Краків») та відбуття (липень 1945) з табору для переселенців у місті Ашшафенбург (Німеччина).

Також вказана причина, чому Юрій Старосольський покинув табір – робота.

5. Запрошення на ювілейний бенкет

Рік виготовлення: 1977

Бенкет організували 27 лютого 1977 року у Вашингтоні в ресторані «Роял Армс». Приводом стало 50–ліття наукової діяльності та 70–ліття життя Юрія Старосольського (на цей момент уже мав ступінь доктора). Такі картки комітет заходу розсилав запрошеним.

Вхід на святкування був платним (15 доларів з особи та 10 доларів з особи–студента). Про присутність просили повідомляти до 20 лютого – за тиждень до заходу.

6. Листування із пластовим куренем імені Андрія Войнаровського

Рік виготовлення: 1977

Пластовий курінь імені Андрія Войнаровського у квітні 1977 року надіслав Юрію Старосольському привітання з 70–літтям. Лист від куреня підписали курінний (керівник куреня) Микола Грушкевич та писар (веде і зберігає кореспонденцію) Роман Возняк.

За тиждень, 6 травня, Юрій Старосольський відповів куреню, подякував та побажав у відповідь найкращого та щасливого пластування. На листі можна побачити підпис Старосольського.

7. Лист Любомиру Романківу.

Рік виготовлення: 1977

У листі тодішній Начальний Пластун (найвища посада у Пласті) Юрій Старосольський дякує майбутньому Начальному Пластунові Любомиру Романківу за відвідини його 70-річного ювілею.

70-ліття (і 50-ліття наукової діяльності) Старосольського відзначили бенкетом. Він відбувся 27 лютого 1977 року у Вашингтоні в ресторані «Роял Армс». Вхід на святкування був платним (15 доларів з особи та 10 доларів з особи-студента). Про присутність просили повідомляти до 20 лютого – за тиждень до заходу. На бенкеті був присутній і Любомир Романків.

Любомир Романків тоді був Головою Головної Пластової Булави – найвищого керівного пластового органу.

8. Привітання від куреня ч.18 імені Олени Пчілки

Рік виготовлення: 1977

Розмальований аркуш з привітанням Юрія Старосольського із 70-літтям виконали членкині куреня ч. 18 імені Олени Пчілки (Нью-Йорк).

Також 70-ліття (і 50-ліття наукової діяльності) Старосольського відзначили бенкетом. Він відбувся 27 лютого 1977 року у Вашингтоні в ресторані «Роял Армс». Вхід на святкування був платним (15 доларів з особи та 10 доларів з особи-студента). Про присутність просили повідомляти до 20 лютого – за тиждень до заходу.

9. Грамота на честь закінчення праці у Бібліотеці Конгресу США.

Рік виготовлення: 1977

Юрій Старосольський працював у Бібліотеці Конгресу США у відділі перекладу із 1953 року. Останні 7 років праці був головою відділу іноземних мов. З нагоди закінчення праці Старосольського у Бібліотеці відзначили його сертифікатом. Причина нагороди – за службу народу Сполучених Штатів Америки.

10. Відзначення за чудову службу у Бібліотеці Конгресу США

Рік виготовлення: 1977

Юрій Старосольський працював у Бібліотеці Конгресу США у відділі перекладу із 1953 року. Останні 7 років праці був головою відділу іноземних мов. З нагоди закінчення праці Старосольського у Бібліотеці відзначили його сертифікатом. На грамоті написано, що Юрія Старосольського відзначили, зокрема, за сумлінність і відданість своєму обов'язку в забезпеченні перекладу та неоціненної користі Конгресу протягом двадцять одного року, демонстрації тривалої бадьорості та терпіння у виконанні управлінських обов'язків на посаді голови відділу перекладу.

11. Грамота від «Друзів пінгвінів»

Рік виготовлення: 1981

Ймовірно, грамоти видавала організація, що, ймовірно, дає змогу людям побачити пінгвінів на острові Філіп в австралійському штаті Вікторія.

На грамоті написано, що Юрій Старосольський побачив малих пінгвінів, що виходять з моря у сутінках та назвав себе другом пінгвінів на все життя.

Дата грамоти – 26 грудня 1977 року – вказує на те, що поїздка до Австралії могла бути приурочена до Різдва.

12. Грамота від National Geographic Society.

Рік виготовлення: 1990

Юрій Старосольський належав до National Geographic Society – неприбуткової наукової та освітньої організації. Грамоту Старосольському за підтримку організації підписало тодішнє керівництво компанії.

13. Стаття про українців за кордоном

Рік виготовлення: 1972

Стаття «Ukrainians seek homeland» у часописі «The Washington Post» описує життя українців за межами України. Авторка статті Бетті Медсгер спілкується із кількома українцями в США, зокрема із Юрієм Старосольським.

У статті Юрій Старосольський описує свою біографію, місця праці. Він зізнається, що ненавидів продавати щітки, хоч люди були захоплені його акцентом. Старосольський каже, що також ненавидів працювати у Медичній бібліотеці Збройних Сил (США), а, працюючи на цей момент у Бібліотеці Конгресу, чекає, щоб залишити посаду (але пропрацює до 1977).

Також присутнє фото Старосольського з книгою «Ukraine. Concise Encyclopaedia», що видало Наукове товариство ім. Т. Шевченка (під редакцією В. Кубійовича), членом якого був Юрій Старосольський.

Авторка статті Бетті Медсгер також відома через працю над розсекреченням діяльності COINTELPRO – програми ФБР щодо подавлення діяльності політичних та громадських організацій США.

14. Запрошення на виставку картин

Рік виготовлення: 1979

На документі присутнє запрошення та зразок картини Юрія Старосольського. Виставку організує Об'єднання мистців–українців в Америці (ОМУА). Назва виставки – «Мандрівки з пензлем». Виставка відбулася 4 лютого 1979 року у Галерії ОМУА в Нью-Йорку (2 авеню, 138), що в «Українському кварталі».

15. Некролог

Рік виготовлення: 1991

Стаття у часописі «The Ukrainian Weekly» за 27 жовтня 1991 року. У статті подають біографію Юрія Старосольського – згадують і про «Пласт» та членство у курені «Лісові Чорти». Також згадують про те, що Юрій Старосольський став Начальним Пластуном (найвища посада у Пласті) після смерті колишнього Начального Пластуна Северина Левицького.

У некролозі розповідають, що похоронна служба (панахида) Юрія Старосольського була 25 жовтня 1991 року у Сілвер–Спрінгу – місцевості у штаті Меріленд, де мешкав Старосольський. У статті також зазначили, що

поховання мало відбутися на православному кладовищі Святого Апостола Андрія Первозванного у місті Саут–Баунд–Брук, що у штаті Нью–Джерсі.

16. Лист–співчуття від Митрополита Стефана Сулика

Рік виготовлення: 1991

Лист від Митрополита Філадельфійського Стефана Сулика (що також є пластуном у курені «Лісові Чорти») до дружини Юрія Старосольського Оксани. У листі Митрополит співчуває смерті близької людини та підкреслює важливість різних сфер діяльності Старосольського – Начальний Пластун, «творець романтики» куреня «Лісові Чорти», автор пластових пісень. Також відзначає факт, що Старосольський дожив до відновлення Пласту в Україні (1989 рік).

За 10 днів до того Стефан Сулик писав лист ще Юрію Старосольському, де бажав йому здоров'я.

17. Лист–співчуття від редакції журналу «Юнак».

Рік виготовлення: 1992

Лист від Антоніни Горохович – членкині Редколегії журналу «Юнак», адресований дружині Юрія Старосольського Оксани та доньці Ані.

Антоніна Горохович народилася на Рівненщині. 1949 року емігрувала до Канади, де навчалася на славістичному відділі Оттавського університету. Стала магістром 1964 року.

Антоніна Горохович редагувала журнали «Готуйсь», «Пластовий шлях», була вчителькою у Торонто. Вона також була членкинею Союзу українок Канади, Об'єднання українських письменників «Слово» та Об'єднання працівників дитячої літератури. Нагороджена Шевченківською медаллю Конгресу українців Канади 1983 року.

1997 року Антоніна Горохович померла у Торонто у віці 84 років.

18. Лист на підтримку хворого Старосольського

Рік виготовлення: 1991

Автор листа – Митрополит Філадельфійський Стефан Сулик (також був пластуном у курені «Лісові Чорти»). У листі повідомляє, що про хворобу Старосольського Стефану сказав інший отець – пластун, член куреня «Побратими» Тарас Лончина.

Стефан Сулик високо оцінює діяльність Юрія Старосольського для Пласту, а також пригадує з приємністю пластові пісні, автором яких є Старосольський. Одною з таких пісень є «Сірили у сумерках півночі шатра», що також відома під назвою «При ватрі», та яку заспівала відома українська співачка Квітка Цісик.

Лист написали 11 жовтня – за 10 днів до смерті Старосольського.

19. Листівка–привітання від Мурлики

Рік виготовлення: 1972

Володимир Мурський (поребло (псевдо) Мурлика) вітає товариша за куренем з Різдом. На листі нема інформації, кому надіслали лист, проте у тексті є чортівське гасло «Гей–гу! Гей–га!», яке члени куреня використовують між собою.

Володимир Мурський був одним з учасників перших мандрівок «Лісових Чортів», що стали приводом до створення куреня. Є шостим Лісовим Чортом у реєстрі куреня. Учасник водної мандрівки Лісових Чортів на Полісся в 1930 році. На кожну мандрівку брав із собою мандоліну «Магдусю». Активний в пластовому табірництві, член булави інструкторських таборів на пластовій оселі «Сокіл». У 1930 р. відзначений Верховною Пластовою Командою (один з керівних органів Пласту) за непересічну пластову діяльність.

20. Привітання від пластового куреня «Чорноморці»

Рік виготовлення: 1972

10–ий курінь уладу пластунів–сеньйорів (найстарша група у «Пласті» – від 35–ти років і старші) «Чорноморці» вітає Юрія Старосольського з обранням на посаду Начального Пластуна. Старосольського обрали 15 січня 1972 року, а привітання від «Чорноморців» датоване 20 лютого.

Лист від куреня підписали курінний (керівник куреня) Василь Пилишенко та писар (веде і зберігає кореспонденцію) Олександр Бережницький.

Цікаво, що перший Начальний Пластун Северин Левицький помер у 1962-ому – нового Начального Пластуна обрали лише через близько 10 років.

21. Лист про вікликання ліцензії адвоката.

Рік виготовлення: 1942

Лист Юрію Старосольському від керівника відділу юстиції Генеральної губернії (генерал-губернаторства для окупованих польських земель) – тимчасова адміністративно-територіальна одиниця, утворена 12 жовтня 1939 року гітлерівським урядом під час Другої світової війни у центрально-східній частині Польської держави. Адміністративний центр знаходився у Кракові.

У листі керівник відділу юстиції пише, що відкликає у Старосольського ліцензію адвоката, оскільки той отримав іншу ліцензію у Львові. Також посадовець просить надіслати поштою ліцензію, якої він позбавляє Старосольського.

У 1931–1939 рр. Юрій Старосольський проходив адвокатську практику в канцелярії батька – Володимира Старосольського. По її завершенні успішно склав адвокатський іспит у Львові. Працював у адвокатській канцелярії – в Ярославі (1940–1941 рр.) та у Львові (1941–1944 рр.).

22. Стаття про малювання картин українцями–переселенцями.

Рік виготовлення: 1950

Стаття «Refugee Artists Find an Outlet» у часописі «Washington Daily News» розповідає про виставку в ресторані, що організували тринадцять українських художників у Pierre`s Restaurant (ймовірно, це ресторан у Вашингтоні).

У статті цитують одного з художників виставки Юрія Старосольського щодо обрання місця виставки: «Ви знаєте, що всі художники бідні. Що ж, художники–переселенці ще бідніші. Вони не можуть взагалі собі цього [ймовірно, винайняти студію] дозволити».

На фото – Юрій Старосольський з одним із експонатів.

Детальнішу інформацію про Старосольського—художника подає експертка мистецтва Олексія Новаківського у Львові Любов Волошин. У період між 1926 та 1931 роками Старосольський відвідував лекції рисунку у школі Олексія Новаківського. Малярством Старосольський займався у вільний від фахової праці час. Малював здебільшого імпресіоністичні етюди в техніці олії та акварелі, поєднаної з рисунком фломастером. В них фіксував свої враження від численних подорожей по Україні («Стара космацька церква», 1939), Німеччині (мотиви Регенсбурга), Італії, Іспанії, Швеції, Індії, Індонезії, Таїланді. Ці його твори, укладені в серію «Мандрівки з пензлем», з великим успіхом експонувались в 1979 році на персональній виставці митця у Нью-Йорку (під егідою ОМУА) та в 1989 році у Торонто.

«Мені здається, – писав Ю. Старосольський, – що відтворювати краєвиди олівцем і фарбою є найкращий спосіб переживати природу. Збірка моїх рисунків з датами і місцем малювання є особливим записом з життя». В численних акварелях Старосольського прочитується ніжне поетичне чуття природи, точність її просторово–пластичних характеристик і водночас – реалістична достовірність зображуваних архітектурно–пейзажних об’єктів з мотивами різних частин світу.

23. Посвідчення професора Мюнхенського університету.

Рік виготовлення: 1947

Ідентифікаційна картка Юрія Старосольського, що засвідчує його належність до університету УНРА у Мюнхені. У посвідченні можемо побачити особисті дані Старосольського англійською мовою. Зокрема, у пункті «громадянство» написано «без громадянства» та «колишній поляк».

Юрій Старосольський закінчив викладати в Мюнхенському УНРА 1949 року.

24. Рентгенівські знімки органів.

Рік виготовлення: 1948; ?

Знімки виготовили у Рентгенівському інституті доктора Брокшмітта у Мюнхені. Ймовірно, на двох із них – шлунок Юрія Старосольського. На другому знімку

червоне позначення вказує на дефект. Ймовірно, Старосольський хворів виразкою шлунку. На третьому – легені Юрія Старосольського, дата знімку яких не встановлена.

25. Посвідчення з навчання в Українському вільному університеті у Празі

Рік виготовлення: 1940

Юрій Старосольський навчався та згодом проводив наукову діяльність в Українському вільному університеті у Празі. Посвідчення стосуються чотирьох іспитів та містять оцінки за кожен з них: політичний, історичний, додатковий історично–правовий (за всі оцінка «добре») та судовий (оцінка «визначно» (так називали найвищу оцінку)). Ймовірно, це був докторат з права та політичних наук.

Прикметно, що бланки посвідчень виготовили ще у 1920–их роках – це помітно із замальованої цифри «2» при написанні року.

26. Посвідчення професора Українського вільного університету

Рік виготовлення: 1948

Юрій Старосольський навчався та згодом проводив наукову діяльність в Українському вільному університеті у Празі. У графі «заняття» написано «Ausserordentlich Professor», що означає «професор без кафедри». Був професором карного права та Теорії права.

У посвідченні є також фото Старосольського, ймовірно печатка університету та вказаний термін дії посвідчення (до 31 грудня 1949 року).

Цього ж, 1948 року, Старосольський написав книгу про «Пласт» – «Велика Гра», що до сьогодні є популярною серед членів організації.

27. Розписка на побутові товари від університету УНРА

Рік виготовлення: 1947

Професор Юрій Старосольський був професором права у Мюнхенському університеті УНРА з 1947 по 1949 роки. У розписці від керівництва університету

є перелік речей, які отримав Старосольський, як працівник цього закладу: 1066 продуктивних наборів, цигарки, шоколад, мило та консервні товари.

Ймовірно, йшлося про забезпечення Старосольського необхідним для зручного життя упродовж періоду викладання.

28. Грамота з титулом Адмірала ВМС Техасу.

Рік виготовлення: 1972

Грамота засвідчує, що Юрію Старосольському присвоїли титул Адмірала військово–морських сил Техасу. Причина присвоєння цього високого звання – ймовірно, за тривалу працю у Медичній бібліотеці збройних сил США (1953–1955 рр) та у Бібліотеці Конгресу США (1953–1977).

Грамоту підписав тодішній губернатор штату Техас Престон Сміт. Сміт був губернатором з 1969 по 1973 роки, а також віце–губернатором Техасу з 1963 по 1969 роки. У 1971–1972 роках був втягнутий у махінації на біржі. Згодом, 1978 року, знову балотувався на губернатора Техасу, проте програв праймеріз. Після смерті, у 2004 році аеропорт міста Лаббок у штаті Техас назвали на честь Престона Сміта.

29. Сертифікат про проходження курсів вчителя англійської мови

Рік виготовлення: 1948

Юрій Старосольський відвідував школу вчителів англійської мови від організації «Church World Service». Цю організацію створили 1946 року після Другої світової війни. Одне з гасел організації – «робити в партнерстві те, чого ніхто з нас не міг би сподіватись зробити наодинці». У цей період церкви допомагали повоєнній Європі та Азії продовольством, їжею, медикаментами. Зараз організація допомагає людям долати голод, бідність та інші катастрофи.

30. Афіша–запрошення пластунів Клівленда на 50–ліття Чортів

Рік виготовлення: 1972

Афіша запрошує на «Лісово Чортівський пир» – святкування 50-ліття від дня заснування куреня. З огляду на перелічення тих, хто запрошує, святкування організують не лише для Чортів, а й інших пластунів загалом.

На малюнку Лісовий Чорт готує м'ясо на вогні.

У тексті можемо також побачити термін «чортеса» – так називають дружину члена куреня, яка пройшла церемоніал переведення на чортесу (переважно «Лісові Чорти» проводять його на весіллі). Якщо Лісовий Чорт та дівчина не одружені, але перебувають у стосунках, то дівчину звать пасією.

31. Посмертна біографія Старосольського

Рік виготовлення: після 1997

Невідомі автори документу, проте він містить цінну структуровану інформацію щодо фактажу у різних сферах діяльності: наука, Пласт, громадська діяльність, творчість тощо.

32. Лист Канцлеру «Лісових Чортів» про протест щодо статті Ігоря Гриніва

Рік виготовлення: 1992

Член куреня «Лісові Чорти» Володимир П'ясецький із Канади (порекло «Пікассо І») пише листа Канцлеру «Лісових Чортів» (той, хто веде канцелярію старших членів куреня) Юрію Богачевському із США (порекло «Махно») про свою відсутність на майбутній Раді куреня.

Паралельно із цим Пікассо І згадує, що один з пластунів, Любомир Довбуш написав його сестрі Оксані та керівним пластовим органам скаргу на члена «Лісових Чортів» Ігоря Гриніва. Як додаток, Пікассо І висилає Махну текст листа, а також текст скарги до керівництва «Пласту». Пікассо І наголошує, що публічно виступають один проти одного два члени куреня «Лісові Чорти». Зокрема, під статтею підписалися як мінімум два представники «Лісових Чортів»: Юліан Воробкевич («Дзіргач») та Степан Коржинський («Хвостик», «Антик»).

У скарзі Довбуш аналізує статтю Ігоря Гриніва «Пластун – добрий громадянин» у газеті «Голос України». Він акцентує на тому, що Гринів нівелює ідеологію «Пласту» своїми ідеями. Зокрема, мова про розбіжності між поняттями «український народ» та «українська нація», пріоритет розвитку «Пласту» та інші аспекти. У листі до сестри П'ясецького Любомир Довбуш згадує, що думку Гриніва підтримують інші пластуни – зокрема, Богдан Гасюк (один з трьох відновників Пласту в Україні 1989 року, чинний голова бурави дійсного членства станиці Львів (керує дорослими пластунами Львова)), Лев Захарчишин (зараз консул України у Гданську), Орест Шот. Довбуш закликає керівництво «Пласту» вжити заходів щодо Ігоря Гриніва.

Згодом Гринів припинив членство у «Лісових Чортах» та у «Пласті» загалом. Ігор Гринів – український політик, політтехнолог, народний депутат України п'яти скликань. 2019 року був керівником виборчої кампанії кандидата в президенти України Петра Порошенка.

33. Листування щодо неприсутності на Раді «Лісових Чортів»

Рік виготовлення: 1990

Голова Коронного Трибуналу Її Величності (керівник органу в «Лісових Чортах», що вимірює справедливість та залагоджує конфлікти) Анатоль Прасіцький (порекло Пітольцьо) пише лист члену куреня Григорію Буняку (порекло Фанарок) щодо непояснення причини відсутності на Раді «Лісових Чортів». Звучить повідомлення про можливі «забути» Фанарка – припинити членство у «Лісових Чортах» з можливістю повернення.

У відповідь Фанарок пояснює відсутність та обурюється підходом до праці з членами куреня. Фанарок розповідає про свою діяльність та натякає, що робить більше, ніж частина тих членів куреня, що приїжджають на Раду. Критикує такий підхід, називає немудрим.

34. Лист Люциперові про його посаду

Рік виготовлення: 1972

Архидідько (найвищий ступінь у старших «Лісових Чортів») Бемоль (Осип Стецура) пише лист Люциперу (найвищому керівнику куреня) Ярку І (Яремі Весоловському) щодо передачі повноважень Люципера. Бемоль вмовляє Ярка І не залишати цієї справи, адже Ярко І справедливо обіймає цю посаду, доклав чимало зусиль для куреня, а в самого Бемоля вистачає своїх проблем.

Бемоль каже, що, можливо, мова йде про «заступство», а не про «здачу посту Люципера» – але навіть на цю справу він вважає себе некомпетентним і некваліфікованим. При цьому він наголошує, що, якщо Ярко І наполягатиме, то Бемоль таки виконає наказ. Але Бемоль просить залишити Ярка І той стан речей, що був до його листа.

У номерах часопису «Листи до Братів Фаміліянтів» про життя «Лісових Чортів» не вдалося знайти інформації про Люципера Бемоля – офіційні дані свідчать, що Ярко І був Люципером аж до смерті – до 1997 року. Ймовірно, цим листом Бемоль переконав Ярка І залишитися на посаді.

Ярема Весоловський (Ярко І) – перший очільник куреня «Лісові Чорти», що пробув ним близько 75 років (1922–1997).

Осип Стецура (Бемоль) – окрім членства в курені, був талановитим співаком, виступав в Україні, Німеччині та США (після еміграції). Зокрема, у німецькому Міттенвальді виступив на концерті з нагоди 35-ліття Пласту. Був секретарем УНС (ймовірно, Українського народного союзу – організації, що дбала за допомогу і згуртування українців в Америці) з 1958 по 1975 роки.

35. Перший доступний Адресар «Лісових Чортів» часів Незалежності України

Рік виготовлення: 1994

«Адресар Великого Племені Лісових Чортів» – збірник контактних даних членів куреня. Упродовж років його оновлюють, щоб мати актуальну інформацію – хто є в курені у різних країнах, хто змінив адресу для листування тощо.

Ймовірно, цей Адресар був чорновиком, адже присутня низка перекреслень. У цьому «Адресарі» 1994 року є і кодло «Близниця» – осередок «Лісових Чортів» у Львові. Всього, за Адресарем, львівське кодло тоді налічувало 4 членів куреня

– Опришок (Богдан Геніга – один з відновників українського Пласту 1989 року, кількарічний станичний – голова Львівського осередку Пласту), Антик (Степан Коржинський – дев'ятнадцятий за порядковістю Лісовий Чорт, помер у 1997), Ігор Гринів (український політик, політтехнолог, народний депутат України п'яти скликань. 2019 року був керівником виборчої кампанії кандидата в президенти України Петра Порошенка), Дзіргач (Юліян Воробкевич).

Цікаво, що навпроти Ігоря Гриніва написаний ступінь «Чортеня» – це третій ступінь у курені, на якому пластунові дають порекло – псевдо. Проте місце, де мають вписати порекло, наразі порожнє. У часописі «Листів до Братів–Фаміліянтів» ч. 157 за липень 1993 року Граф Піця (Петро Содоль, один з ідеологів найвідомішого і найскладнішого пластового табору «Лісова Школа») пише, що Гринів з 1992 року є Народним Депутатом України, а тому є неактивним у Пласті [12].

Ще одне непорозуміння – час випуску Адресаря та актуальність даних. Адресар (принаймні чорновик) вийшов у червні 1994 року, натомість Дзіргач (Юліян Воробкевич) помер у травні 1994 року, проте все одно записаний як чинний член «Лісових Чортів».

36. Список прийнятих до «Лісових Чортів» у 1946–1951 рр.

Рік виготовлення: ?

У цьому, теж «чорновому» документі є перелік пластунів, що стали членами «Лісових Чортів» у повоєнні часи. З огляду на відсутність інформації про вступ до куреня в сучасних Адресарях, такий документ є історично цінним (адже, в іншому випадку, інформацію про вступ можна було шукати лише у часописах «Листи до Братів–Фаміліянтів», що є тривалим, з огляду на велику кількість випусків часопису).

Зокрема, серед тих, що вступили, до куреня в 1946–1951 роки, є Микола Плавюк (останній президент УНР в екзилі) – порекло (псевдо) «ПремерМуфісто», Богдан Гаврилишин (громадський діяч, економіст, меценат) – порекло «Мізинчик–Дипломат». Цікаво, що з часом порекла можуть змінюватися. Так, спершу

Богдан Гаврилишин був просто «Мізинчик», а зараз порекло Миколи Плавюка записане як «Прем'єр».

В останній колонці можемо побачити «батьків». Батько у «Лісових Чортах» – це наставник для члена куреня, що готує його до курінних випробувань.

37. Лист Люципера Раді Стану Молодої Фамілії

Рік виготовлення: 1970

Найвищий за посадою – Люципер Ярکو І (Ярема Весоловський) на корі дерева пише лист Раді Стану Молодої Фамілії.

Рада Стану – це пластовий провід «Лісових Чортів» – керівники куреня. Існує Рада Стану Старої Фамілії (керівники старших за віком «Лісових Чортів») та Молодої Фамілії (керівники молодших за віком). Рада Стану Молодої Фамілії має четверо членів: Мефісто (заступник Люципера для Молодої Фамілії), Чугайстер (заступник Мефіста), Скриба (веде канцелярію Молодої Фамілії) та Калитник (завідує фінансами).

38. Привітання Люциперу з 40–літтям «Лісових Чортів»

Рік виготовлення: 1922

Автор листа – Петро П'ясецький з пореклом (псевдом) Пік, один з так званої «першої тринадцятки» (був серед тринадцяти пластунів, що були в курені при його заснуванні). У листі він пише Люциперу Ярку І (Ярема Весоловський, має титул Люципера – керівник усіх Лісових Чортів) листа з привітанням. 1962 року виповнилося 40 років куреню «Лісові Чорти» та водночас 40 років перебування Ярка І на посаді Люципера.

Зокрема, Пік вдається до художніх засобів: «А цілість як стара твердиня. Вже тин облетів, вже понадщерблювані стіни, але будова вічна!», – каже Пік про «Лісових Чортів». У час написання листа–привітання Пік мав посаду Маршалка – він дбає про єдність та співжиття і є «сторожем моральності» для Лісових

Чортів Старої Фамілії (членів куреня, старших за віком). Пік був на ступені Архидідька (найвищий ступінь у «Лісових Чортах»).

39. Лист Базилію щодо фінансів та українських вояків у США

Рік виготовлення: 1970

Лист від невідомого автора Василю Тершаковцю (порекло (псевдо) Базиль). Скоріш за все, автором є хтось із керівництва «Лісових Чортів». У листі аналізують ідею Базилія віддати кошти, котрі Базиль давав до куреня, як заставу, щоб вирівняти загальні борги, на розвиток табору «Лісова Школа», котрий, зокрема, організовує курінь «Лісові Чорти». У відповідь на цю ідею автор пропонує зберегти кошти для видання монографії іншого члена «Лісових Чортів» Степана Луцика.

Прикметно, що одною з причин була: «...ніяка каса, а зокрема фамілійна, не любить віддавати грошей, які дістала...».

Інше обговорення стосувалося створення «українського легіону» в армії США. Автор пише, що це малоймовірно, оскільки українці не мають настільки впливової спільної якості, щоб до них було особливе ставлення. І також автор зауважує зростання популярності пацифізму в США.

40. Привітання Ярка І з 75-літтям від Парасілюса.

Рік виготовлення: 1978

Ярко І (Ярема Весоловський), що володіє титулом Люципера (найвища посада в «Лісових Чортах») отримав лист від Парасілюса – другого, а тоді чинного Начального Пластуна, члена «Лісових Чортів» Юрія Старосольського. У листі керівник Пласту вітає керівника «Лісових Чортів» з днем народження.

Прикметно, що, на відміну від інших членів куреня, Юрій Старосольський підписує листи на ім'я, а не на порекло (псевдо у курені). Ймовірно, це пов'язано із тим, що він перебував на посаді Начального Пластуна, де мав звичку підписувати листи справжнім іменем та прізвищем.

Можемо також побачити частину конверта, промаркованого написом «Начальний Пластун».

41. Привітання Ярка І з 75–літтям від «Лісових Чортів»

Рік виготовлення: 1978

Грамота з фотокарткою та привітаннями членів куреня. На фото – ймовірно, тогочасна Рада Стану Старої Фамілії (РССФ) – керівники старших за віком членів «Лісових Чортів». РССФ має четверо членів: Сатана (голова Ради Стану, керує старшими за віком Чортами), Маршалок (він дбає про єдність та співжиття і є «сторожем моральності» для Лісових Чортів Старої Фамілії, а також за потреби заміняє Сатану), Канцлер (веде канцелярію) і Мамонник (завідує фінансами). Станом на 1978 рік Рада Стану виглядала так:

Сатана: Льонгус (Михайло Мочула).

Маршалок: Іко (Іриней Юрчук).

Канцлер: Ціп (Остап Тершаковець).

Мамонник: ?

Ймовірно, на фото саме вони. Також на грамоті можемо побачити герб «Лісових Чортів». У часописі «Листи до Братів–Фаміліянтів» ч. 125 можемо побачити чорно–білий скан грамоти–привітання [14, с. 9].

42. Лист–виправдання про відсутність на Раді.

Рік виготовлення: 1971

Лист у віршованій формі написав Юрій Барановський на порекло (псевдо) Вистрілець (в сучасних Адресарах Барановський має порекло «Вистрілок»). Адресував листа Маршалку Старої Землі Псові (Олексію П'ясецькому). Маршалок дбає про єдність та співжиття і є «сторожем моральності» для Лісових Чортів, старших за віком, а також за потреби заміняє Сатану (керівника старших за віком Лісових Чортів). Стара Земля – це узагальнена назва всіх Лісових Чортів у Європі. Таким чином, Пес є Маршалком старших за віком Лісових Чортів у Європі.

У листі Вистрілець розповідає про те, що не може потрапити на Велику Раду Старої Фамілії, оскільки переїхав до Європи, і просить поставитися з розумінням до цього. Велика Рада Старої Фамілії – це з'їзд усіх членів куреня, старших за віком.

Також у листі Вистрілець згадує, що закінчить писати монографію Співака (тодішнє порекло члена куреня Степана Луцика). Степан Луцик був українським художником та малярем. Зокрема, він є автором проекту прапора та відзнак куреня «Лісові Чорти». В сучасних Адресарях його порекло звучить як Співак–Емгіга.

Згодом, після смерті першого Люципера (найвища посада у «Лісових Чортах») Ярка І (Ярема Весоловського) на посаду обрали Пса. Пес пробув Люципером до 2012 року – до смерті.

43. Карикатури на членів «Лісових Чортів»

Рік виготовлення: ?

Видатний український художник, карикатурист Едвард Козак намалював карикатури на відомих пластунів минулого століття. Серед них є і Лісові Чорти: Юрій Раковський (порекло (псевдо) Рак), Степан Щуровський (Щур), Атанас Мілянч (Слон), Степан Луцик (Співак–Емгіга).

Окрім них, є ще і перший Начальний Пластун Северин Левицький (псевдо Сірий Лев) та Михайло Бажанський – публіцист, громадський діяч, член уряду Української Карпатської Держави (1938–1939).

44. Пропозиція на лісово–чортівське вирізнення

Рік виготовлення: ?

Бланк для бюрократичної процедури – подання члена куреня «Лісові Чорти» на відзначення.

У пункті №9 бачимо потребу в підписі Кустоса Реєстру – ця посада передбачає ведення реєстру всіх Лісових Чортів, надавати реєстраційні числа після

переведення на третій ступінь («Чортеня»), вести картотеки вирізень та інших фактів, виготовляти грамоти тощо.

45. Лист до Коронного Трибуналу.

Рік виготовлення: 1971

Член куреня «Лісові Чорти» Василь Тершаковець (порекло (псевдо) Базиль) пише лист до Коронного Трибуналу – органу, що у «Лісових Чортах» відповідає за правосуддя.

Цей лист є відповіддю на лист–застереження щодо непогашення боргів. Прикметно, що Базиль щиро визнає лінивість причиною щодо невиплати. Підпис «Гей–гу! Гей–га!» є гаслом «Лісових Чортів», яким вони вітають один одного.

46. Лист до Миколи Плавюка

Рік виготовлення: 1963

Лист до останнього президента УНР в екзилі Миколи Плавюка (порекло (псевдо) Прем'єр) від Романа Микити (порекло Шпилька, а тепер Шпилька–Ромашко). Шпилька був сторожем Пекольної Мамони або Мамонником – тим, хто відповідає за фінанси у старших за віком членів куреня «Лісові Чорти».

У листі Шпилька просить Прем'єра сплатити кошти, що мають піти на оплату замовлених Прем'єром книжок «На Байдаках». Тоді за 25 доларів Прем'єр замовив 25 книжок. «На Байдаках» – книга Лісових Чортів 1957 року під редакцією Юрія Кошельняка про подорож «Лісових Чортів» Поліссям.

47. Лист Раку від Парасілюса

Рік виготовлення: 1971

Лист від Юрія Старосольського (порекло (псевдо) Парасілюс) до Юрія Раковського (порекло Рак). Парасілюс надсилає частину боргу до «чортівської каси» і просить зафіксувати це Рака, що є Мамонником – тим, хто відповідає за фінанси у старших за віком членів куреня «Лісові Чорти».

48. Лист Раку від Люципера

Рік виготовлення: 1970

У листі від Люципера (найвищого керівника куреня) Ярка І (Яреми Весоловського) автор просить Мамонника Рака (Юрія Раковського) дати йому список, хто з членів куреня і скільки заборгував грошей «Лісовим Чортам».

Мамонник – той, хто відповідає за фінанси у старших за віком членів куреня «Лісові Чорти».

49. Грамота «Лісовим Чортам» від Крайової Пластової Старшини.

Рік виготовлення: 2000

Крайова Пластова Старшина (КПС) – виконавчий та адміністративний орган Пласту у якійсь країні. Грамоту «Лісовим Чортам» написали члени КПС з США – Голова Борис Павлюк, а також Голова Комісії 50–ліття Пласту в США Галина Кутко.

Грамота з картону, що можна згорнути та розгорнути.

50. Рекламний плакат табору «Лісова Школа»

Рік виготовлення: 1965

«Лісова Школа» – табір, засновниками якого були члени куреня «Лісові Чорти»: Петро Содоль (порекло (псевдо) Граф Піця), Василь Палієнко (Вася), Мирослав Раковський (Вуна), Юліан Крижанівський (Матрица). Вперше табір організували 1964 року. З 1993 року «Лісова Школа» щорічно проходить в Україні та періодично в США. Метою табору є підготувати кваліфікованих інструкторів, провідників для пластових таборів.

На плакаті описані вимоги – 16 років життя + закінчена 2 проба (тобто пластун досягнув ступеня «розвідувача»). Прикметно, що на сучасну «Лісову Школу» зголошуються майже завжди повнолітніми. 2018 року наймолодшому учаснику «Лісової Школи» було 18 років.

51. Булава Ярка І

Рік виготовлення: невідомий. Перший зразок можна розгледіти на світлині 1926 року, а сучасний варіант булави можемо вперше побачити на фото 1947 року.

Дерев'яна булава у вигляді кореня дерева, що у своєму рості обхопив камінь. Клейнод–відзнака, що був символом влади у найвищого за посадою у курені «Лісові Чорти» – Люципера. Булавою Люципер вдаряє на Великій Племінній Раді Чортенят при іменуванні їх Чортами (при переході членів куреня «Лісові Чорти» з третього ступеня на четвертий).

Першим та останнім її власником був Ярема Весоловський на псевдо (порекло) «Ярко І», носив титул «Її величність Люципер». Ярко І очолював курінь з моменту формального заснування (22 липня 1922) і до своєї смерті (5 квітня 1997).

Після смерті Ярка І обрали нового Люципера – О–Лева І (Олексія П'ясецького). Наступним Люципером після О–Лева І 2012 року обрали Гектора І (Ігора Микиту). Для Гектора І виготовили іншу булаву.

52. Ювілейна печатка на честь 45–ліття Пласту

Рік виготовлення: 1957

Дерев'яно–металева конструкція для відбиття на паперових поверхнях. Використовували при маркуванні конвертів, вітальних листів та подяк.

Ймовірно, дизайн печатки виготовив М. Білинський – цей малюнок також використаний у марках та конвертах (автором дизайну яких є М. Білинський) 1957 року.

53. Печатка табору в оселі «Великий Луг».

Рік виготовлення: 1958.

Дерев'яно–металева конструкція для відбиття на паперових поверхнях. Створена для відзначення відкриття оселі Пласту «Великий Луг» у штаті Вісконсин (США). В американській газеті «Свобода» (випуск 29.08.1958) є інформація про один з літніх таборів на «Великому Лузі». Керував табором під назвою «Білогорща» пластун сеньйор М. Шарко.

Оселя «Великий Луг» розташована у місті Маріон (Вісконсин, США). Дизайнер зображення – Л. Ричтицький. Використовували при листуванні.

54. Печатка «Підлюте – Великий Луг».

Рік виготовлення: 1958.

Дерев'яно–металева конструкція для відбиття на паперових поверхнях. Створена для відзначення відкриття оселі Пласту «Великий Луг» у штаті Вісконсин (США).

Оселя «Великий Луг» розташована у місті Маріон (Вісконсин, США). Дизайнер зображення – Л. Ричтицький. Використовували при листуванні.

Назва «Підлюте» на печатці вказує на стосунок до пластової оселі «Сокіл», що знаходилася неподалік урочища Підлюте, Рожнятівського р-ну, Івано–Франківської області. У 1950–их «Пласт» був забороненим у цій місцевості, тож причину назви «Підлюте» важко встановити.

55. Печатка–обкладинка часопису «Листи до Братів Фаміліянтів»

Рік виготовлення: 1957

Дерев'яно–металева конструкція для відбиття на поверхні часопису куреня «Лісові Чорти» – «Листи до Братів Фаміліянтів». Печатка дозволяла створити численну кількість обкладинок для примірника часопису «Листи до Братів Фаміліянтів» ч. 47, що розсилали у різні осередки «Лісових Чортів».

«Листи до Братів Фаміліянтів» – неперіодичний часопис, що видавали «Лісові Чорти» для членів куреня. Випуск ч. 47 1957 року створили члени кодла «Парашка» – осередку в Чикаго. У цьому випуску Лісові Чорти з Чикаго розповідали про свою діяльність у Пласті.

56. Бумеранг з Країни Антиподів

Рік виготовлення: XX століття

Дерев'яний бумеранг, що належав «Лісовим Чортам» з Країни Антиподів. Країна Антиподів – назва «Лісовими Чортами» своїх осередків в Австралії. Створення

першого офіційного австралійського осередку «Лісових Чортів» датується 1953 роком. Сьогодні їх є два – «Бескиди» (Сідней) та «Горгани» (Мельбурн), а у ХХ столітті Австралія налічувала чотири осередки («Бескиди» (або «Бескид»), «Горгани», «Чорногора» (Аделаїда) та «Стрімба» (Брисбен)).

57. Заява на вступ до куреня Юрія Сенюка.

Рік виготовлення: 1968

Заява у вигляді великої картонної листівки з малюнком на обкладинці. При бажанні стати членом куреня «Лісові Чорти» кандидат повинен підготувати заяву у довільному вигляді, що найкраще характеризує цього кандидата. У заяві Юрій згадує інші пластові курені, що не подобаються йому: «Чорноморці», «Загін Червона Калина» («каліняки»), «Ватага Бурлаків» («бурлацьких черевик»), «Хмельниченки» («Хмелів»).

На одному боці заяви – голоси на підтримку кандидата. Зокрема, позитивно відреагували Нянька (Ігор Гапій), Сач (Богдан Сацюк), Фукса (Юрій Тарасюк), Слонятко (Ростислав Мілянч), Дулька (Володимир Грушкевич). Часопис «Листи до Братів Фаміліянтів» ч. 87 1969 року стверджує, що під час Великої Племінної Ради 24 серпня 1968 року Юрія Сенюка перевели на ступінь «Потерчати» – заяву прийняли.

58. Заява на вступ до куреня Юрія Кунинського.

Рік виготовлення: 1972

Заява у вигляді сувою, що розгортається.

При бажанні стати членом куреня «Лісові Чорти» кандидат повинен підготувати заяву у довільному вигляді, що найкраще характеризує цього кандидата. В заяві Юрій віршовано описує свій життєпис. У часописі «Листи до Братів Фаміліянтів» ч. 102 є інформація, що Юрія Кунинського прийняли до куреня під час Ювілейної Великої Племінної Ради 21–23.07.1972 в пластовій оселі Писаний Камінь поблизу м. Клівленд (США).

59. Горнятко «ФаРоТоЗ'97»

Рік виготовлення: 1997

Пластмасове горнятко, що отримували учасники ФаРоТоЗу – Фамілійної родинної товариської зустрічі 14–15 червня 1997 року в пластовій оселі Писаний Камінь поблизу м. Клівленд (США).

На ФаРоТоЗ скликають усіх членів «Лісових Чортів» з країни або/та з–за кордону, а також їх дружин, дітей та пасій (дівчат, з якими у членів куреня стосунки). Часто ФаРоТоЗ організують з нагоди ювілеїв куреня – ця зустріч була з нагоди 75–ліття «Лісових Чортів».

60. Залишки ватри з Великої Племінної Ради в Європі

Рік виготовлення: ймовірно, 1940–і роки – час, коли члени куреня «Лісові Чорти» масово емігрували в інші країни.

Пакет із залишками вогнища – вугіллям та обгорілими шматками дерева. Напис «Вуглики останньої ватри Великої Племінної Ради в Європі», ймовірно, означає, що «Лісові Чорти» перед еміграцією зібралися та зберегли залишки вогнища як символ пам'яті про єдність куреня. Точні рік та місце не встановлені.

61. Заява на вступ до куреня Андрія Ластовецького.

Рік виготовлення: у період між 1972 та 1983 роками. У часописі «Листи до Братів Фаміліянтів» ч. 98 1972 року опублікували «Адресар» – список контактів усіх членів куреня. Серед них Андрія Ластовецького (порекло «Ластівка») ще не було. У II томі книги «Лісові Чорти. Їх життя та буття» в статті «Костюмівки і забави» вказано, що костюмівки (бал–маскарад) «Лісових Чортів» у Нью–Йорку відбувалися до 1983 року, а також є згадка про Андрія Ластовецького як одного з організаторів костюмівок.

Біле полотно, розписане маркерами. При бажанні стати членом куреня «Лісові Чорти» кандидат повинен підготувати заяву у довільному вигляді, що найкраще характеризує цього кандидата. Заява виконана у червоному та чорному кольорах – це барви куреня «Лісові Чорти». Заяву прийняли у кодлі «Беркут» – осередку

«Лісових Чортів» у Нью-Йорку (США). Андрій Ластовецький досі є членом куреня.

62. Тканина з гербом «Лісових Чортів»

Рік виготовлення: невідомий.

Згори – капелюх з двома соколиними перами. Щит з літерами «Л» «Ч» облітає квіт чортополоху.